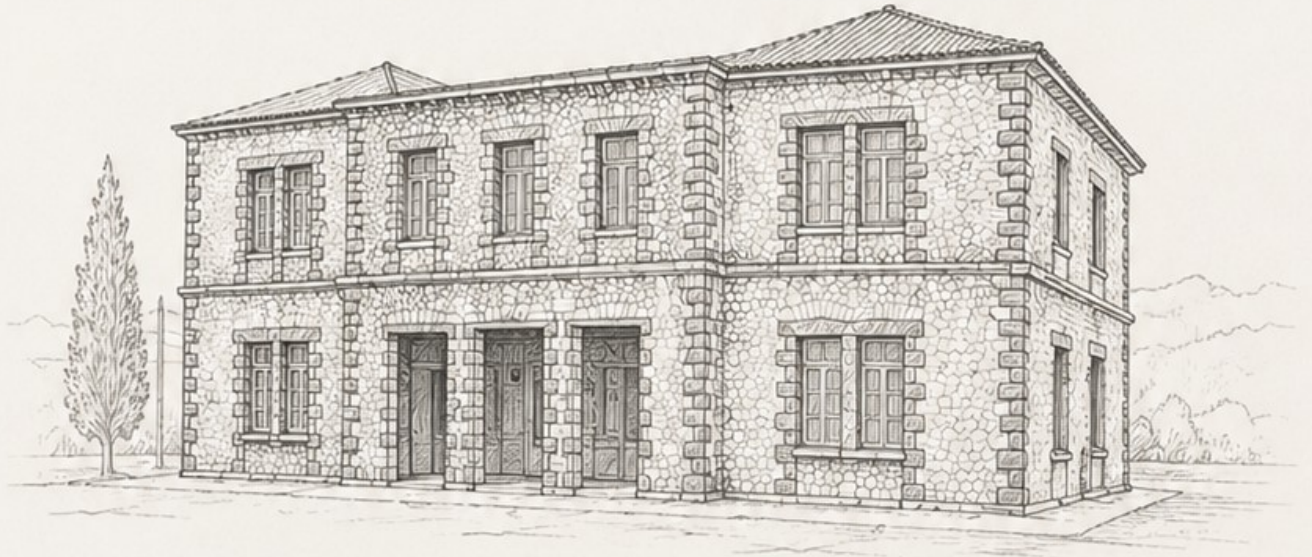

ΤΟ
ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ
ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

Από τη δημόσια γη στο στρατιωτικό τοπίο

ΜΝΗΜΗ, ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

Αναστασία Καρρά

ΑΡΤΑ 2026

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη εξετάζει την ιστορία του στρατοπέδου Παπακώστα στην Άρτα και τη διαχρονική μεταβολή του χώρου από δημόσια και αγροτική έκταση σε οργανωμένη στρατιωτική εγκατάσταση και, αργότερα, σε τόπο ιστορικής μνήμης και διοικητικής χρήσης. Μέσα από αρχαιακές πηγές, φωτογραφικό υλικό και προφορικές μαρτυρίες, επιχειρείται η ανασύνθεση της ιστορικής πορείας ενός χώρου που συνδέθηκε στενά με την εξέλιξη της πόλης της Άρτας κατά τον 20ό αιώνα.

Αφορμή για την έρευνα αποτέλεσε το ενδιαφέρον για τη σχέση ανάμεσα στον χώρο, τη συλλογική μνήμη και τη στρατιωτική παρουσία στην τοπική ιστορία της Άρτας. Το στρατόπεδο Παπακώστα υπήρξε για δεκαετίες σημείο αναφοράς για την πόλη, όχι μόνο ως στρατιωτική εγκατάσταση αλλά και ως στοιχείο της καθημερινότητας και της ιστορικής ταυτότητας των κατοίκων της.

Η παρούσα μελέτη στηρίχθηκε σε αρχαιακές πηγές των Γενικών Αρχείων του Κράτους, σε υπηρεσιακά τεκμήρια του Γενικού Επιτελείου Στρατού, σε διοικητικά έγγραφα και αλληλογραφία της Περιφέρειας Ηπείρου και του Ταμείου Εθνικής Άμυνας σχετικά με την αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου, καθώς και σε οικογενειακά αρχεία και προφορικές μαρτυρίες. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στη διασταύρωση των πληροφοριών από διαφορετικές κατηγορίες πηγών, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα κενά και οι ασάφειες που παρουσιάζει η διαθέσιμη τεκμηρίωση.

Στόχος της μελέτης δεν είναι μόνο η καταγραφή της ιστορίας ενός στρατοπέδου, αλλά και η ανάδειξη της διαχρονικής σχέσης ανάμεσα στον δημόσιο χώρο, την τοπική κοινωνία και τη μνήμη. Το στρατόπεδο Παπακώστα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ένας χώρος μπορεί να μεταβάλλεται ιστορικά, διατηρώντας παράλληλα ισχυρή παρουσία στη συλλογική μνήμη της πόλης.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς την Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους για τη διευκόλυνση της έρευνας και την πρόσβαση σε πολύτιμο αρχαιακό υλικό.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην Περιφέρεια Ηπείρου και ειδικότερα στον Αντιπεριφερειάρχη Άρτας κ. Βασίλη Ψαθά για την πρόθυμη συνεργασία, το ενδιαφέρον που επέδειξε και την παραχώρηση στοιχείων και εγγράφων που αφορούν το πρώην Στρατόπεδο Παπακώστα και την πρόσφατη διαδικασία αξιοποίησής του.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνω επίσης στην οικογένεια του Λοχαγού Χρήστου Παπακώστα για τις πολύτιμες πληροφορίες, τις προφορικές μαρτυρίες και το οικογενειακό υλικό που έθεσε στη διάθεσή μου, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη διαφώτιση πτυχών της ιστορίας του στρατοπέδου και του προσώπου που του έδωσε το όνομά του.

Τέλος, ευχαριστώ το Γενικό Επιτελείο Στρατού και τις αρμόδιες στρατιωτικές υπηρεσίες για την άμεση ανταπόκριση στο αίτημά μου και την παροχή υπηρεσιακών στοιχείων, διαγραμμάτων και

ιστορικών πληροφοριών, χάρη στα οποία κατέστη δυνατή η τεκμηρίωση σημαντικών πτυχών της ιστορίας και της εξέλιξης του Στρατοπέδου Παπακώστα.

Η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς τη συμβολή όλων των παραπάνω φορέων και προσώπων, τους οποίους ευχαριστώ ειλικρινά για την εμπιστοσύνη και τη βοήθειά τους.

Αναστασία Γ. Καρρά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΔΗΜΟΣΙΑ ΓΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ (1920–1930)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η έκταση πριν από τη στρατιωτική χρήση

1.1 Δημόσια γη και οικονομική εκμετάλλευση της έκτασης

1.2 Ο χώρος ως τόπος κοινωνικής και αθλητικής ζωής

1.3 Η θέση «Διόδια» και η πρώιμη κρατική παρουσία

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Από τη δημόσια γη στο Πεδίο Ασκήσεων (1930)

2.1 Η παραχώρηση της έκτασης στο 40ό Τάγμα Ευζώνων

2.2 Το κτηματολογικό διάγραμμα του 1930

2.3 Η οργάνωση του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ο λοχαγός Χρήστος Παπακώστας

3.1 Βιογραφικά στοιχεία

3.2 Από τη μεθόριο στο αλβανικό μέτωπο

3.3 Ο θάνατος και η επίσημη στρατιωτική μνήμη

3.4 Η οικογένεια μετά τον πόλεμο

3.5 Η ονομασία του στρατοπέδου Παπακώστα

3.6 Το στρατόπεδο στη συλλογική μνήμη της Άρτας

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Από τη στρατιωτική εγκατάσταση στη σύγχρονη αξιοποίηση

4.1 Η σταδιακή εγκατάλειψη του στρατοπέδου

4.2 Οι κατεδαφίσεις και η μεταβολή του χώρου

4.3 Το διατηρητέο διοικητήριο

4.4 Η παραχώρηση του πρώην στρατοπέδου στην Περιφέρεια Ηπείρου και η σύγχρονη σημασία του χώρου

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Αρχειακές Πηγές

Προφορικές Μαρτυρίες

Ψηφιακές Πηγές

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία των στρατιωτικών χώρων δεν αφορά μόνο τη λειτουργία του στρατού ή την οργάνωση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Οι χώροι αυτοί αποτελούν ταυτόχρονα τμήμα της ιστορίας των πόλεων, της κοινωνικής ζωής και της συλλογικής μνήμης των τοπικών κοινωνιών. Το στρατόπεδο Παπακώστα στην Άρτα αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση χώρου που μεταβλήθηκε διαχρονικά ακολουθώντας τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις του 20ού αιώνα.

Η περιοχή των «Διοδίων», στην ανατολική είσοδο της Άρτας, υπήρξε αρχικά δημόσια έκταση συνδεδεμένη με αγροτικές, κοινωνικές και αθλητικές δραστηριότητες της πόλης. Από τη δεκαετία του 1930 ο χώρος απέκτησε σταδιακά στρατιωτικό χαρακτήρα με τη δημιουργία Πεδίου Ασκήσεων και Βολής για τις ανάγκες του 40ού Τάγματος Ευζώνων. Η στρατιωτική χρήση της περιοχής διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την εικόνα της ανατολικής εισόδου της πόλης και συνέδεσε τον χώρο με τη στρατιωτική ιστορία της Άρτας.

Ιδιαίτερη θέση στην ιστορία του στρατοπέδου κατέχει ο λοχαγός Χρήστος Παπακώστας, ο οποίος σκοτώθηκε στο αλβανικό μέτωπο το 1940 και του οποίου το όνομα συνδέθηκε μεταπολεμικά με το στρατόπεδο. Η ονομασία αυτή ενίσχυσε τη συμβολική και μνημονική σημασία του χώρου για την τοπική κοινωνία.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να εξετάσει τη διαχρονική εξέλιξη του χώρου, από δημόσια γη και τόπο κοινωνικών δραστηριοτήτων έως στρατιωτική εγκατάσταση και, τελικά, ιστορικό τόπο μνήμης. Παράλληλα, διερευνά τον τρόπο με τον οποίο η ιστορία του στρατοπέδου συνδέεται με τη συλλογική μνήμη της Άρτας και με τις μεταβολές της πόλης κατά τον 20ό αιώνα.

Μεθοδολογικά, η έρευνα βασίζεται σε αρχειακές πηγές, διοικητικά έγγραφα, στρατιωτικά σχέδια, φωτογραφικό υλικό και προφορικές μαρτυρίες. Η συνδυαστική αξιοποίηση των τεκμηρίων αυτών επιτρέπει την ανασύνθεση όχι μόνο της διοικητικής και στρατιωτικής ιστορίας του χώρου αλλά και της κοινωνικής και μνημονικής του διάστασης.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΔΗΜΟΣΙΑ ΓΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ, 1920–1930

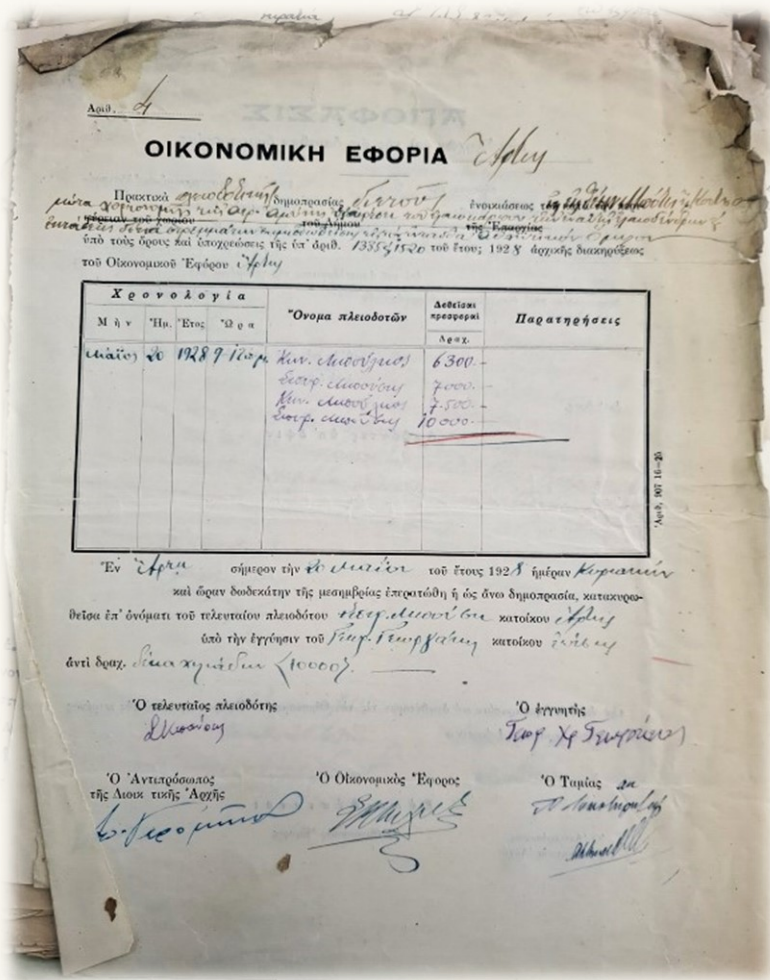
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η έκταση πριν από τη στρατιωτική χρήση

1.1 Δημόσια γη και οικονομική εκμετάλλευση της έκτασης

Οι πρώτες σαφείς πληροφορίες για την έκταση όπου αργότερα δημιουργήθηκε το στρατόπεδο Παπακώστα προέρχονται από διοικητικά έγγραφα της δεκαετίας του 1920. Πριν αποκτήσει στρατιωτικό χαρακτήρα, ο χώρος αποτελούσε δημόσια γη που συνδεόταν στενά με την οικονομική και κοινωνική ζωή της Άρτας.

Από τα αρχεία της Οικονομικής Εφορίας Άρτας προκύπτει ότι ήδη πολύ πριν το 1928, η έκταση εκμίσθωνόταν μέσω δημόσιας δημοπρασίας για χρήση χορτονομής και βοσκής.

Εικ. 1. Έγγραφο της Οικονομικής Εφορίας Άρτας σχετικά με τη δημοπρασία εκμίσθωσης της χορτονομής της έκτασης στα «Διόδια» (20 Μαΐου 1928).

Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Κεντρική Υπηρεσία.

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από πρόσθετα αρχειακά τεκμήρια που εντοπίστηκαν στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ). Τα έγγραφα αυτά αποδεικνύουν ότι η έκταση των «Διοδίων» εκμισθωνόταν ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα σε κτηνοτρόφους της περιοχής για βοσκή και χορτονομή, γεγονός που καταδεικνύει τη μακρόχρονη οικονομική αξιοποίησή της ως δημόσιου λειβαδικού χώρου. Η δημοπρασία του 1928 (εικ. 1) δεν αποτελεί την πρώτη, αλλά την τελευταία πλειοδοτική διαδικασία που έχει μέχρι στιγμής εντοπιστεί αρχειακά για τη συγκεκριμένη έκταση. Η διαχρονική αυτή πρακτική αναδεικνύει τη σημασία της περιοχής για την τοπική κτηνοτροφική οικονομία πολύ πριν από την παραχώρησή της για στρατιωτική χρήση το 1930.

Στο σχετικό έγγραφο της 20ής Μαΐου 1928 καταγράφεται δημόσια πλειοδοτική διαδικασία, στην οποία συμμετείχαν κάτοικοι της περιοχής. Ως τελευταίος πλειοδότης αναφέρεται ο Γεώργιος Μπούσης, ο οποίος ανέλαβε την εκμετάλλευση της χορτονομής έναντι ποσού δέκα χιλιάδων δραχμών.

Η διαχείριση της έκτασης ασκούνταν από κρατικές υπηρεσίες, κυρίως την Οικονομική Εφορία και την Αεροπορική Άμυνα, γεγονός που δείχνει ότι ο χώρος είχε ήδη ενταχθεί σε κρατικούς μηχανισμούς διαχείρισης πριν από την οριστική στρατιωτική αξιοποίησή του. Η Αεροπορική Άμυνα συστάθηκε με σκοπό την ενίσχυση και ανασυγκρότηση της Στρατιωτικής Αεροπορίας. Σύμφωνα με το άρθρο 2. όπως αυτό συμπληρώθηκε με το άρθρο 17 του ΝΔ/22 Απρ 1926 (ΦΕΚ 155Α'/16 Μαΐου 1926), περιήλθε στην κυριότητα και διαχείρισή της όλη η δημόσια περιουσία (αστικά και μη δημόσια κτήματα).

Εικ. 2. Δεκαετία 1930. Άποψη της περιοχής που ήταν γνωστή στους κατοίκους της Άρτας ως «στου Μπούση». Η φωτογραφία αποτυπώνει τον φυσικό και αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής πριν από τη στρατιωτική αξιοποίηση της έκτασης. Ιδιωτική συλλογή

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διατήρηση της τοπικής μνήμης γύρω από την περιοχή. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες κατοίκων της Άρτας, ο χώρος εξακολούθησε για πολλές δεκαετίες να αναφέρεται ως «στου Μπούση», τοπωνύμιο που πιθανότατα συνδέεται με τον τελευταίο πλειοδότη της δημοπρασίας του 1928. Η επιβίωση της ονομασίας αυτής στη συλλογική μνήμη φανερώνει τη στενή σχέση της έκτασης με την καθημερινή ζωή και τις οικονομικές δραστηριότητες της τοπικής κοινωνίας πριν από τη δημιουργία του στρατοπέδου.

Η ταύτιση του τοπωνυμίου με τον Γεώργιο Μπούση φαίνεται να ενισχύεται και από άλλα στοιχεία της εποχής. Σύμφωνα με νεότερες πληροφορίες που διασταυρώθηκαν από προφορικές μαρτυρίες, ο Μπούσης καταγόταν από το Πέτα και ήταν γνωστός μεγαλοτσέλιγκας της περιοχής. Η μίσθωση της έκτασης το 1928 συνδεόταν πιθανότατα με τις ανάγκες βοσκής και χορτονομής του μεγάλου ποιμνίου του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι στο κτηματολογικό διάγραμμα του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής του 1930 αποτυπώνεται καφενείο σε θέση που γειτνιάζει με την υπό παραχώρηση έκταση. Αν και δεν έχει εντοπιστεί μέχρι σήμερα έγγραφο που να αποδεικνύει την ιδιοκτησία του, τοπικές μαρτυρίες αναφέρουν ότι το καφενείο ανήκε επίσης στον Γεώργιο Μπούση και τους απογόνους του. Αν η πληροφορία αυτή επιβεβαιωθεί αρχικακά, τότε ο Μπούσης φαίνεται ότι διατηρούσε πολυδιάστατη παρουσία στην περιοχή, συνδέοντας τη δραστηριότητα της κτηνοτροφίας με την κοινωνική και οικονομική ζωή του χώρου που αργότερα εξελίχθηκε στο στρατόπεδο Παπακώστα.

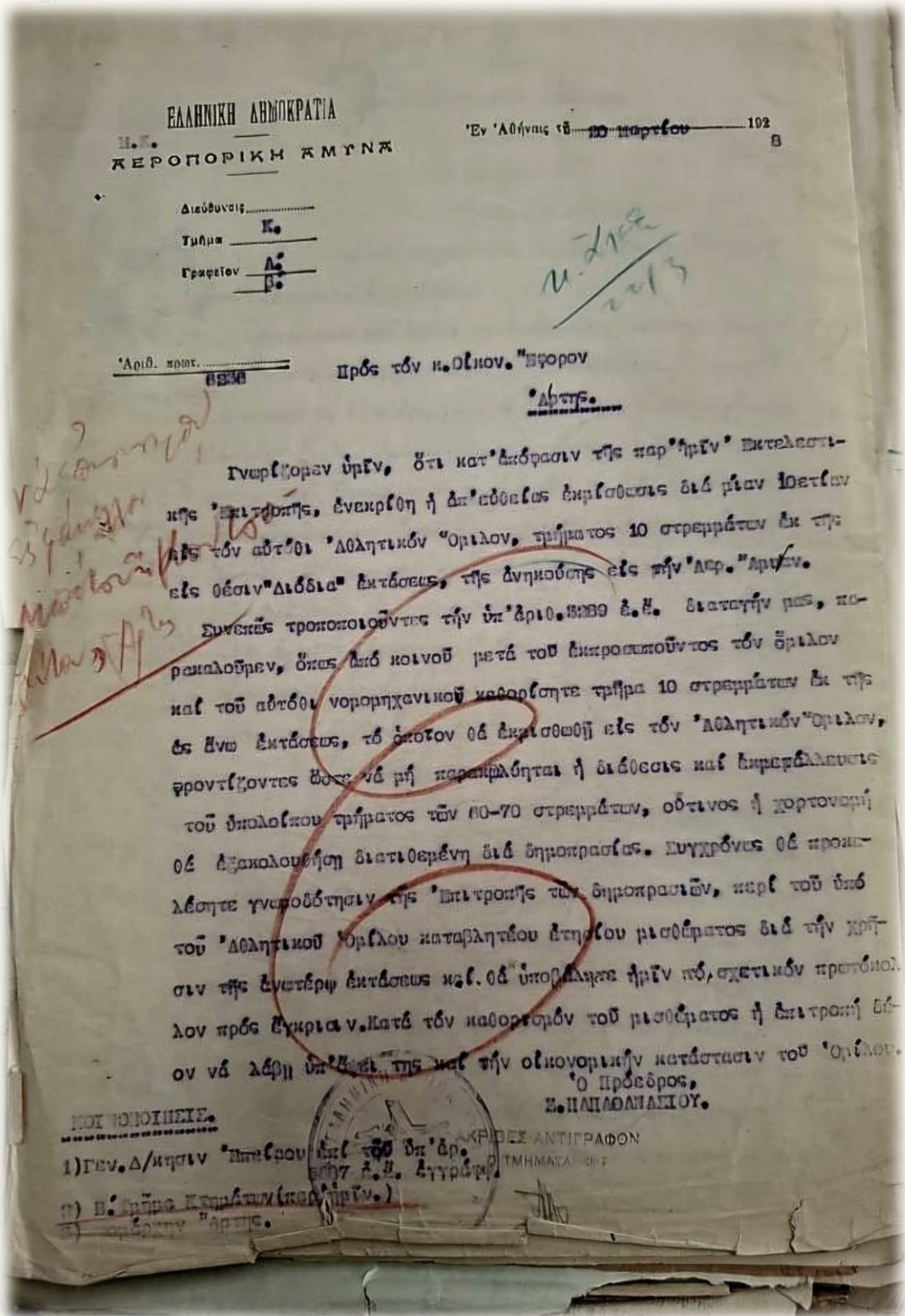
1.2 Ο χώρος ως τόπος κοινωνικής και αθλητικής ζωής

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα ωστόσο, η περιοχή δεν χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για αγροτικές δραστηριότητες. Η μεγάλη ανοιχτή έκταση στην ανατολική είσοδο της Άρτας αποτέλεσε σταδιακά και χώρο κοινωνικής ζωής, αθλητισμού και δημόσιων δραστηριοτήτων της τοπικής κοινωνίας.

Μέρος της έκτασης παραχωρήθηκε για τη δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων και τη δραστηριοποίηση του Αθλητικού Ομίλου Άρτας, ενός από τους σημαντικότερους αθλητικούς φορείς της πόλης κατά τον Μεσοπόλεμο. Από τον σύλλογο αυτό προήλθε αργότερα και ο ΠανΑμβρακικός.

Σύμφωνα με το υπ' αριθ. 6336 έγγραφο της Αεροπορικής Άμυνας προς τον Οικονομικό Έφορο Άρτης, τον Μάρτιο του 1928 εγκρίθηκε, κατόπιν αποφάσεως της αρμόδιας Εκτελεστικής Επιτροπής, η παραχώρηση δέκα στρεμμάτων «εκ της εις θέσιν ΔΙΟΔΙΑ εκτάσεως» στον Αθλητικό Όμιλο Άρτης από ευρύτερη έκταση που ανήκε στην Αεροπορική Άμυνα. Στο έγγραφο επισημαίνεται η ανάγκη ακριβούς καθορισμού του παραχωρούμενου τμήματος, ώστε να μην παρεμποδιστεί η εκμετάλλευση του υπόλοιπου χώρου, ο οποίος εξακολουθούσε να αξιοποιείται οικονομικά. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι η χορτονομή του εναπομένου τμήματος της έκτασης θα συνέχιζε να διατίθεται μέσω δημοπρασίας, γεγονός που καταδεικνύει τη διατήρηση της παραγωγικής χρήσης της γης. Παράλληλα, ζητείται η

γνωμοδότηση της αρμόδιας επιτροπής σχετικά με τον καθορισμό του μισθώματος που θα κατέβαλλε ο Αθλητικός Όμιλος, λαμβάνοντας υπόψη και την οικονομική του κατάσταση.

Εικ. 3. Ἐγγραφο παραχώρησης τμήματος τῆς ἐκτάσεως για χρήση ἀπὸ τὸν Αθλητικὸ Ὀμιλο Ἀρτας κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου. Πηγή: Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (ΓΑΚ), Κεντρικὴ Ὑπηρεσία.

Η χρήση του χώρου ως γηπέδου και τόπου συγκέντρωσης της νεολαίας φανερώνει ότι η περιοχή λειτουργούσε ήδη ως σημαντικός δημόσιος χώρος πριν από τη στρατιωτική της μετατροπή. Αγροτικές, κοινωνικές και αθλητικές χρήσεις συνυπήρχαν στην ίδια έκταση, αποκαλύπτοντας τον πολυλειτουργικό χαρακτήρα της περιοχής κατά την περίοδο αυτή.

Οι αθλητικές δραστηριότητες και οι δημόσιες συγκεντρώσεις συνέδεσαν τον χώρο με την καθημερινότητα της πόλης και τη συλλογική εμπειρία της νεολαίας της Άρτας κατά τον Μεσοπόλεμο.

Εικ. 4. Βράβευση των ποδοσφαιριστών του Παναμβρακικού Αθλητικού Ομίλου Άρτας από τον Δήμαρχο Γεώργιο Καζαντζή στο γήπεδο της περιοχής των «Διοδίων», στις 25 Μαρτίου 1929. Ο Π.Α.Ο.Α., που είχε ιδρυθεί το 1927, αποτελούσε ήδη σημαντικό σημείο αναφοράς για τη νεολαία της πόλης. Στη φωτογραφία διακρίνονται, μεταξύ άλλων, ο Νομάρχης Άρτας Αυγουστίνος Πασάδης, ο Φρούραρχος Γεώργιος Παπαστεργίου και ο Βασίλειος Βαβέκης, γενικός γραμματέας και εκ των ιδρυτών του συλλόγου. Στα δεξιά εικονίζονται ποδοσφαιριστές και μέλη του Ομίλου, αρκετοί από τους οποίους διαδραμάτισαν αργότερα σημαντικό ρόλο στην κοινωνική, επαγγελματική και στρατιωτική ζωή της Άρτας.

Αναγνωρίζονται οι: Ιωάννης Στράτος, Παναγιώτης Κ. Στρεβίνας, Ελευθέριος Μάτος, Λεάνδρος Παπακίτσος, Σωτήρης και Δημήτριος Συγγούνας, Ευάγγελος και Σταμάτης Καπετανίδης, Βασίλειος Κ. Εξάρχος, Ιορδάνης Στεφανίδης, Ανδρέας Καναβάτσας, Κωνσταντίνος Τομπουλίδης, Αναστάσιος Οικονόμου, Ανδρέας Μπουκουβάλας, Νίκος και Δημόκριτος Ασλανίδης, Μιχάλης Πασχαλάκης, Σταθάκης και Γεώργιος Λουιζόγλου.

Φωτογραφία: Αρχείο Κωνσταντίνου Π. Στρεβίνα.

Εικ. 5. Άρτα, 1930. Στιγμιότυπο από ποδοσφαιρικό αγώνα μεταξύ του Παναμβρακικού Αθλητικού Ομίλου Άρτης (Π.Α.Ο.Α.) και της Ιερατικής Σχολής στο γήπεδο «Πεδίο Ασκήσεων», στην περιοχή των Διοδίων. Η φωτογραφία αποτυπώνει μία από τις πρώτες περιόδους οργανωμένης αθλητικής δραστηριότητας στην πόλη, με τη συμμετοχή αθλητών, παραγόντων και προσωπικοτήτων της τοπικής κοινωνίας.

Διακρίνονται, μεταξύ άλλων, οι Κώστας Δέδες, Χαράλαμπος Τσέτης, Στεφάνου, Κορώσης, Βασίλης Αγραφιώτης, Ανδρέας Καναβάτσας, Αθανάσιος Τσιγαλίδης με τον υιό του, Ηλίας Λυκόκας, Μιχάλης Πασχαλάκης, Παναγιώτης Στρεβίνας, Λεάνδρος Παπακίτσος, Κωνσταντίνος Διαμάντης, Βασίλειος Έξαρχος, Ιορδάνης Στεφανίδης, Σωτήριος Συγγούνας, Κώστας Δράμης, Γιάννης Στράτος, Νίκος Τζάνης, Δημήτρης Τζουμάκας, Τάσος Οικονόμου, οι αδελφοί Βαγγέλης και Σταμάτης Καπετανίδης, Δημήτρης Σταθάκης και Φίλιππος Καρβούνης.

Φωτογραφία: Αρχείο Κ. Μπανιά.

1.3 Η θέση «Διόδια» και η πρώιμη κρατική παρουσία

Η περιοχή των «Διοδίων» βρισκόταν στην ανατολική είσοδο της Άρτας και συνδεόταν άμεσα με το οδικό δίκτυο και τις βασικές προσβάσεις προς την πόλη. Η γεωγραφική της θέση, κοντά στον Άραχθο ποταμό και σε ανοιχτές πεδινές εκτάσεις, συνέβαλε στη σταδιακή ανάπτυξη διοικητικών και κρατικών λειτουργιών στην περιοχή.

Ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, ο χώρος συνδεόταν με υπηρεσίες του κράτους και μηχανισμούς δημόσιας διοίκησης. Η παρουσία της Αεροπορικής Άμυνας και η διαχείριση δημόσιων εκτάσεων από κρατικές υπηρεσίες φανερώνουν ότι η περιοχή είχε αποκτήσει ιδιαίτερη διοικητική σημασία πριν ακόμη οργανωθεί ως στρατιωτικός χώρος.

Παράλληλα, οι αναφορές στις αρχές του 20ού αιώνα σε υγειονομικούς ελέγχους και μέτρα προστασίας από επιδημίες, όπως ο εξανθηματικός τύφος, δείχνουν ότι τα «Διόδια» λειτουργούσαν και ως σημείο ελέγχου της εισόδου προς την πόλη. Η χρήση αυτή πιθανόν

συνδέεται και με την ίδια την ονομασία της περιοχής, η οποία φαίνεται να διατηρεί μνήμη παλαιότερων διοικητικών ή ελεγκτικών λειτουργιών.

Εικ. 6. Μπαίνοντας στην Άρτα από τα ανατολικά, στον δρόμο με τις λεύκες στην περιοχή των «Διοδίων» (1936). Φωτογραφία: Γεώργιος Βαφιαδάκης, ΕΛΙΑ – Μορφωτικό Τμήμα Εθνικής Τραπέζης

Κατά τον 19ο και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, οι παραγωγοί και οι χωρικοί που μετέφεραν αγροτικά προϊόντα στην αγορά της Άρτας υποχρεώνονταν να καταβάλλουν τον λεγόμενο «δημοτικό φόρο» ή διαπύλιο τέλος, έναν φόρο που επιβαλλόταν στα προϊόντα που

εισέρχονταν στην πόλη και διατηρήθηκε έως την κατάργησή του το 1948. Η θέση της περιοχής πάνω στον κύριο οδικό άξονα πρόσβασης προς την Άρτα καθιστά πιθανό το ενδεχόμενο η ονομασία «Διόδια» να προέρχεται από τη λειτουργία σημείου είσπραξης των τελών αυτών.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στο κτηματολογικό διάγραμμα του 1930 καταγράφεται «φυλάκειον» δίπλα στον δημόσιο δρόμο, σε θέση που θα μπορούσε να συνδέεται με παλαιότερες λειτουργίες ελέγχου και εποπτείας της εισόδου προς την πόλη. Αν και δεν έχει εντοπιστεί μέχρι σήμερα αρχαιολογικό τεκμήριο που να ταυτίζει το συγκεκριμένο κτίσμα με σταθμό είσπραξης διοδίων, η διατήρηση του τοπωνυμίου σε δημόσια έγγραφα και στη συλλογική μνήμη των κατοίκων υποδηλώνει ότι η περιοχή διατήρησε τη μνήμη μιας τέτοιας λειτουργίας για πολλές δεκαετίες. Η ύπαρξη φυλακίου σε κομβικό σημείο της ανατολικής εισόδου της πόλης ενισχύει την πιθανότητα ότι στην περιοχή ασκούνταν κατά περιόδους λειτουργίες διοικητικού, φορολογικού ή υγειονομικού ελέγχου. Οι έλεγχοι αυτοί θα μπορούσαν να διενεργούνταν από κρατικά όργανα της εποχής, όπως χωροφύλακες, αστυνομικούς ή άλλο εξουσιοδοτημένο προσωπικό, χωρίς να αποκλείεται και η παρουσία στρατιωτικών σε ειδικές περιπτώσεις.

Η εικόνα αυτή συμπληρώνεται από μεταγενέστερα έγγραφα που αφορούν το ιδιοκτησιακό καθεστώς της έκτασης. Από αυτά προκύπτει ότι η πράξη παραχώρησης του 1930 μεταγράφηκε στις 23 Ιουνίου 1930 στα βιβλία μεταγραφών, τόμος 15, αύξων αριθμός 412. Το σχετικό έγγραφο αναφέρει ότι η μεταγραφή πραγματοποιήθηκε στα βιβλία μεταγραφών του τότε Δήμου Πέτα, στοιχείο που μαρτυρεί τη διοικητική σύνδεση της περιοχής των Διοδίων με την ευρύτερη περιοχή κατά την εποχή εκείνη. Τα δεδομένα αυτά αναδεικνύουν τον μεταβατικό χαρακτήρα της ανατολικής εισόδου της Άρτας, όπου συναντώνταν οι διοικητικές λειτουργίες της πόλης, οι αγροτικές δραστηριότητες της περιφέρειας και, αργότερα, η στρατιωτική παρουσία που οδήγησε στη δημιουργία του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής και του μετέπειτα στρατοπέδου Παπακώστα.

Η αγροτική και κτηνοτροφική αξιοποίηση της ευρύτερης περιοχής επιβεβαιώνεται και από τα αρχεία της Μονής Κάτω Παναγιάς, η οποία διέθετε σημαντική ακίνητη περιουσία στα ανατολικά της Άρτας. Σύμφωνα με ενοικιαστήριο έγγραφο της 1ης Οκτωβρίου 1902, το Ηγουμενοσυμβούλιο της Μονής εκμίσθωσε αγρό στη θέση «Σκοποβολή Στρατώνος» στον Ιωάννη Μπαρτζώκα. Η αναφορά αυτή αποδεικνύει ότι εκτάσεις της περιοχής αποτελούσαν ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης μέσω μισθώσεων, όπως συνέβαινε και με τα δημόσια λειβάδια της περιοχής των Διοδίων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δε παρουσιάζει το γεγονός ότι στο κτηματολογικό διάγραμμα του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής του 1930 αποτυπώνονται αγροτεμάχια ιδιοκτησίας της Μονής Κάτω Παναγιάς, γεγονός που καταδεικνύει τη διαχρονική παρουσία της μοναστηριακής περιουσίας στην περιοχή και τη συνύπαρξή της με τη δημόσια γη. Η αναφορά στη θέση «Σκοποβολή Στρατώνος» παρουσιάζει επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς ενδέχεται να διατηρεί τη μνήμη παλαιότερων στρατιωτικών δραστηριοτήτων ή χρήσεων στην ευρύτερη περιοχή αρκετές δεκαετίες πριν από τη δημιουργία του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής το 1930.

Η σημασία της Μονής ως γαιοκτήμονα της περιοχής αναδεικνύεται και από άλλες ιστορικές πηγές. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύει ο Κωνσταντίνος Τσιλιγιάννης, ο Αμυντικός

Στρατώνας της Άρτας στον λόφο Περάνθη αποτελούσε ιδιοκτησία της Μονής Κάτω Παναγιάς. Από πρωτόκολλα παραδόσεως και παραλαβής των ετών 1898 και 1906 προκύπτει ότι ο στρατώνας χρησιμοποιήθηκε από στρατιωτικές μονάδες και στη συνέχεια επεστράφη στη Μονή. Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει τον σημαντικό ρόλο της μοναστηριακής περιουσίας στη διαμόρφωση του χώρου γύρω από την Άρτα και φωτίζει το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίχθηκαν οι σχέσεις μεταξύ μοναστηριακής γης, δημόσιας περιουσίας και στρατιωτικών εγκαταστάσεων κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. Από τη δημόσια γη στο Πεδίο Ασκήσεων (1930)

2.1 Η παραχώρηση της έκτασης στο 40ό Τάγμα Ευζώνων

Η οριστική μετάβαση της περιοχής των «Διοδίων» σε στρατιωτική χρήση πραγματοποιήθηκε το 1930, όταν το ελληνικό κράτος αποφάσισε τη δημιουργία Πεδίου Ασκήσεων και Βολής για τις ανάγκες του 40ού Τάγματος Ευζώνων.

Αρχικά, το ΓΕΣ γνωμάτευσε για την ανάγκη παραχώρησης στη Στρατιωτική Υπηρεσία έκτασης 71 περίπου στρεμμάτων ιδιοκτησίας Ελληνικού Δημοσίου για τη δημιουργία Πεδίου Ασκήσεων του 40ού Τάγματος Ευζώνων (40 Τ.Ε.).

Στη συνέχεια το Υπουργείο Στρατιωτικών υπέβαλε την παραπάνω γνωμάτευση στο Υπουργικό Συμβούλιο το οποίο ενέκρινε την παραχώρηση έκτασης 71 στρεμμάτων, τα οποία ανήκαν στη Δ/ση Δημοσίων Κτημάτων του Υπουργείου Οικονομικών προερχόμενα από εκτάσεις της αεροπορικής άμυνας, για την εγκατάσταση Πεδίου Ασκήσεων και Βολής του στρατωνιζόμενου στην περιοχή, 40ού Τ.Ε.

Η διαδικασία παραχώρησης ολοκληρώθηκε με τη σύνταξη επίσημου πρωτοκόλλου παραδόσεως και παραλαβής της έκτασης στις 20 Ιουνίου 1930, με το οποίο η τοπική οικονομική υπηρεσία παρέδωσε επίσημα στη στρατιωτική διοίκηση χώρο που προοριζόταν για τις ανάγκες του στρατού. Η παράδοση πραγματοποιήθηκε από τον Οικονομικό Έφορο Άρτης προς επιτροπή αξιωματικών που εκπροσωπούσε τη Φρουρά Άρτας, σε εκτέλεση σχετικών διαταγών του Υπουργείου Στρατιωτικών και της Διοικήσεως Δημοσίων Υπηρεσιών.

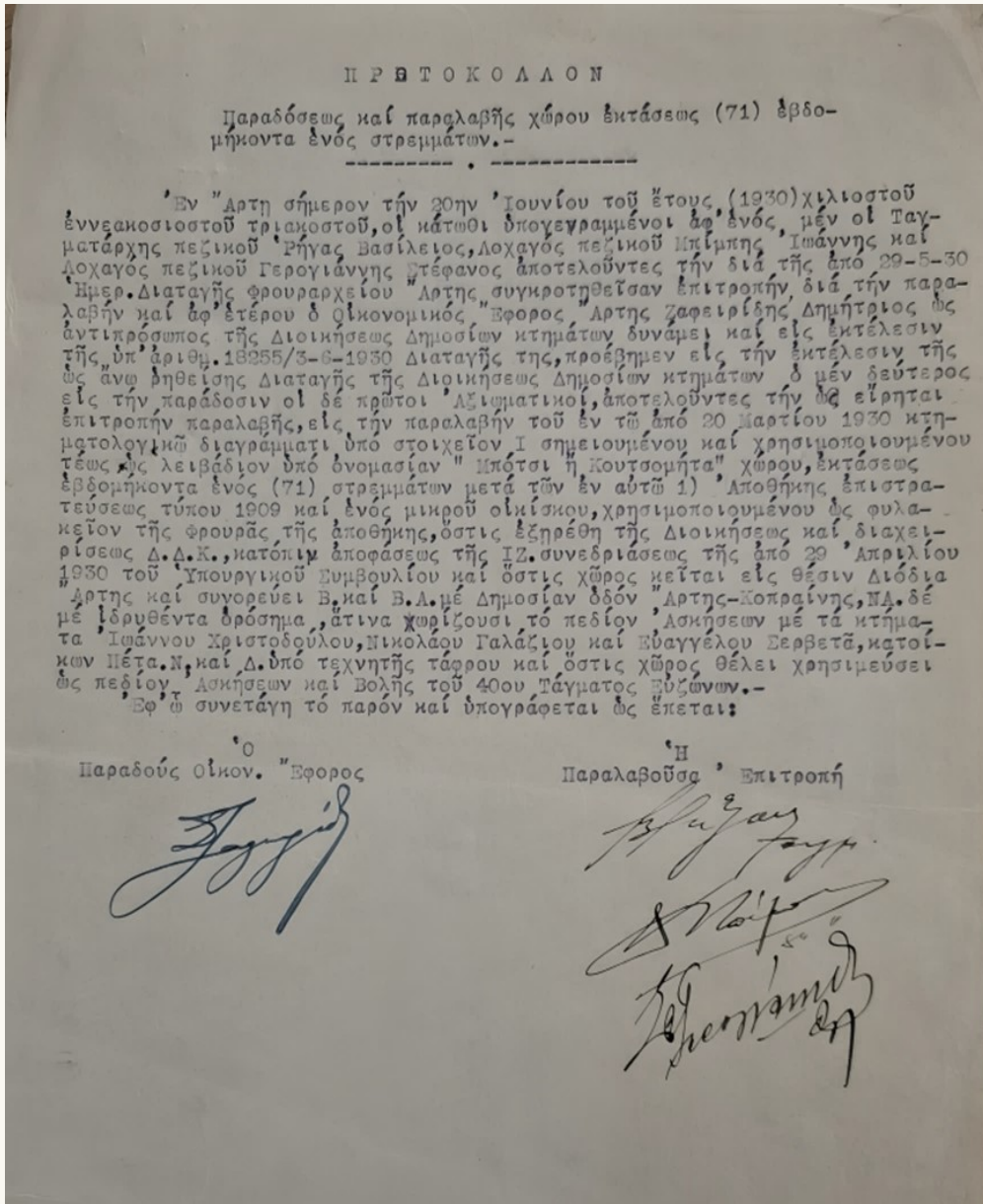
Με την υπ' αριθ. 25/29-4-1930 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου εγκρίθηκε η παραχώρηση των 71 στρεμμάτων στη Στρατιωτική Υπηρεσία για την εγκατάσταση

Πεδίου Ασκήσεων και Βολής του 40ού Τάγματος Ευζώνων. Ακολούθησε η σύνταξη του πρωτοκόλλου παραδόσεως και παραλαβής στις 20 Ιουνίου 1930, ενώ η πράξη μεταγράφηκε επισήμως στις 23 Ιουνίου 1930 στα βιβλία μεταγραφών, τόμος 15, αύξων αριθμός 412. Με τη μεταγραφή αυτή ολοκληρώθηκε και τυπικά η διαδικασία μεταβίβασης και κατοχύρωσης της στρατιωτικής χρήσης της έκτασης.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 Αριθ. 140
 Υποθηκοφυλακείο Άρτας
 Πιστοποιείται ότι,
 Μαλεγγρέση αείμερον ανώτερον 15^ο αριθμ. 412 των βιβλίων μεταγραφών του τόμου πετακοφυλακείου υπαρχικής χώρου ενδαμνηθίου μεμωτα ενός οφραμικών του εν διαδίδου εφραμ κειμίνου ποσόν εν δαμνηθίου εν δαμνηθίου.
 Έγρη ελο εν δαμνηθίου εν δαμνηθίου 23 Ιουνίου 1930
 εν δαμνηθίου εν δαμνηθίου εν δαμνηθίου εν δαμνηθίου
 Υποθηκοφύλαξ Άρτας
 Μεταγραφή

Εικ. 7. Βεβαίωση του Υποθηκοφυλακείου Άρτας (1930) για τη μεταγραφή της υπ' αριθ. 115/1930 απόφασης του Νομάρχη Άρτας, με την οποία παραχωρήθηκε στο Υπουργείο Στρατιωτικών δημόσια έκταση στη θέση «Διόδια» για τη δημιουργία πεδίου ασκήσεων και βολής του 40ού Τάγματος Ευζώνων. Το έγγραφο αποτελεί σημαντικό τεκμήριο της οριστικής θεσμικής κατοχύρωσης της στρατιωτικής χρήσης της περιοχής. Αρχείο Περιφερειακής Ενότητας Άρτας

Η έκταση, γνωστή ως «Μπούσι» ή «Κουρτέσι», περιγραφόταν στο πρωτόκολλο παράδοσης – παραλαβής ως λειβαδικός χώρος 71 στρεμμάτων, στον οποίο υπήρχαν αποθήκες, μικρό οίκημα και λοιπές εγκαταστάσεις. Συγκεκριμένα αναφέρονται αποθήκη επιστρατεύσεως, φυλάκιο και μικρός οικίσκος, στοιχεία που δείχνουν ότι η περιοχή είχε αρχίσει να αποκτά βασικές στρατιωτικές λειτουργίες ήδη από την περίοδο της παραχώρησης. Επιπλέον στο πρωτόκολλο καταγράφονται αναλυτικά τα όρια της έκτασης και οι γειτνιάζουσες ιδιοκτησίες, ώστε να προσδιορίζεται με ακρίβεια η θέση της.

Εικ. 8. Το πρωτόκολλο παραδόσεως και παραλαβής της έκτασης για τη δημιουργία Πεδίου Άσκήσεων και Βολής του 40ού Τάγματος Ευζώνων (20 Ιουνίου 1930). Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Κεντρική Υπηρεσία.

Η απόφαση αυτή εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο στρατιωτικής αναδιοργάνωσης του ελληνικού κράτους κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Μετά τις πολιτικές και στρατιωτικές ανακατατάξεις της δεκαετίας του 1920, ο ελληνικός στρατός επιδίωξε τη δημιουργία οργανωμένων χώρων εκπαίδευσης και επιστράτευσης για τις μονάδες της περιφέρειας.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι στο έγγραφο αναφέρεται ρητά πως ο χώρος προοριζόταν να χρησιμοποιηθεί ως πεδίο ασκήσεων και βολής του 40ού Τάγματος Ευζώνων, γεγονός που σηματοδοτεί τη μετάβαση της συγκεκριμένης δημόσιας έκτασης από προηγούμενες αγροτικές και κοινωνικές της χρήσεις σε οργανωμένη στρατιωτική αξιοποίηση. Το πρωτόκολλο αποτελεί έτσι

ένα από τα σημαντικότερα τεκμήρια για την εγκατάσταση και εδραίωση της στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή που αργότερα συνδέθηκε με το Στρατόπεδο Παπακώστα.

Εικ. 9. Εγκαίνια του Αμυντικού Στρατώνα Άρτας κατά τον Μεσοπόλεμο. Η φωτογραφία εντοπίστηκε σε παλαιό αρτινό φωτογραφικό λεύκωμα με εσφαλμένη αναφορά ότι απεικονίζει την τελετή εγκαίνιων στο Στρατόπεδο Παπακώστα. Σύμφωνα με νεότερη ταυτοποίηση, πρόκειται για τα εγκαίνια του Αμυντικού Στρατώνα Άρτης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η αποτύπωση του χώρου του Στρατώνα σε μία πρώιμη φάση της ιστορίας του, πριν από τις εκτεταμένες δειροφυτεύσεις και τις διαμορφώσεις που αλλοίωσαν σημαντικά την αρχική του εικόνα. Για τον σημερινό αναγνώστη, η φωτογραφία προσφέρει μια σπάνια μαρτυρία του τοπίου πριν αποκτήσει τη μορφή με την οποία έγινε γνωστό κατά τις επόμενες δεκαετίες. Η φωτογραφία παρουσιάζεται εδώ ως ενδεικτικό τεκμήριο των δημόσιων τελετών που συνόδευαν τη δημιουργία στρατιωτικών εγκαταστάσεων κατά τον Μεσοπόλεμο.

Πηγή: Ιδιωτικό αρχείο. Ταυτοποίηση φωτογραφίας: Βασίλης Γκανιάτσας..

2.2 Το Κτηματολογικό διάγραμμα του πεδίου ασκήσεων και βολής

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει το κτηματολογικό διάγραμμα που συνοδεύει το πρωτόκολλο. Το σχέδιο αποτυπώνει όχι μόνο τα όρια του νέου Πεδίου Ασκήσεων και Βολής αλλά και τη μεταβατική μορφή του χώρου, όπου στρατιωτικές εγκαταστάσεις συνυπήρχαν ακόμη με στοιχεία της κοινωνικής και καθημερινής ζωής της περιοχής.

Εικ.11. Κτηματολογικό διάγραμμα του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής του 40ού Τάγματος Ευζώνων, το οποίο συνόδευε το πρωτόκολλο παραδόσεως και παραλαβής της έκτασης (1930). Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Κεντρική Υπηρεσία..

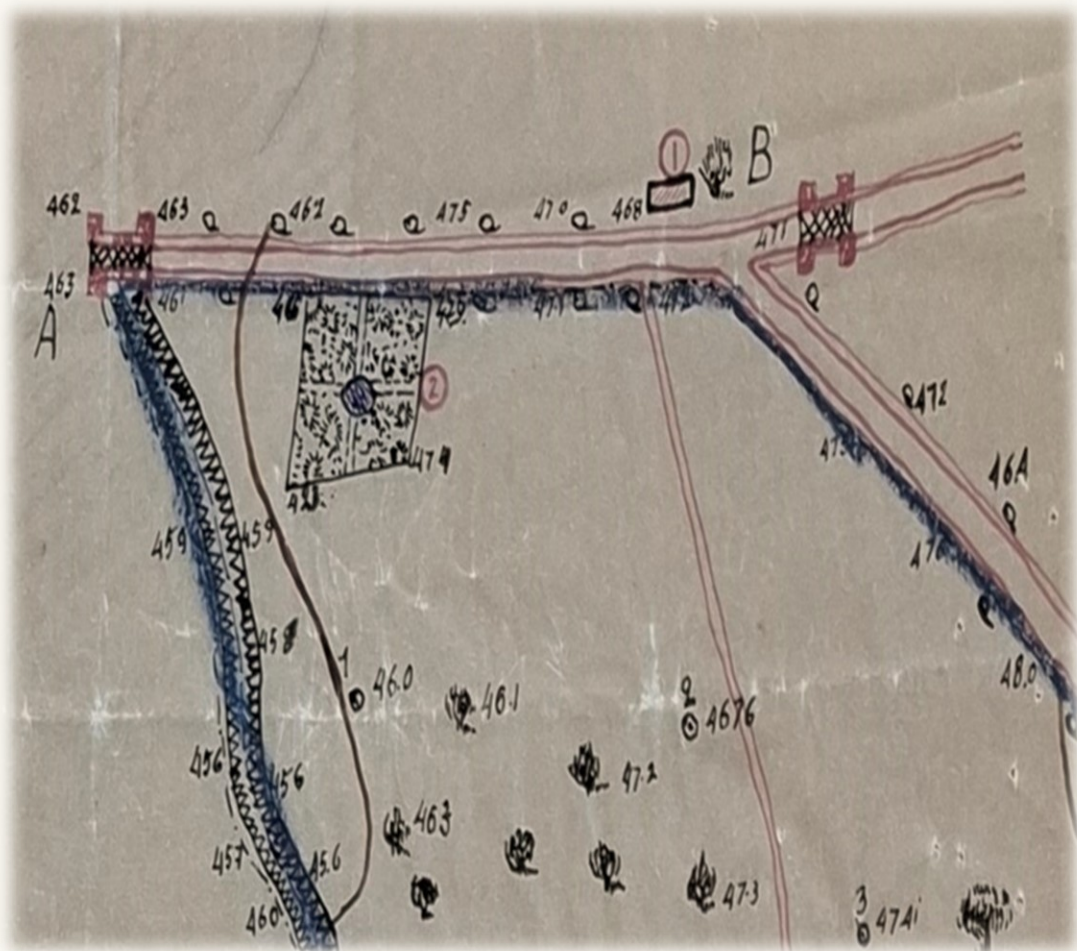
Στο υπόμνημα του διαγράμματος καταγράφονται χαρακτηριστικά σημεία της περιοχής, όπως καφενείο, δημόσιος δρόμος, αποθήκη επιστρατεύσεως, φυλάκιο της φρουράς και η Μονή Κάτω Παναγιάς. Η παρουσία αυτών των στοιχείων αποτυπώνει με σαφήνεια ότι η περιοχή δεν είχε ακόμη αποκοπεί από την καθημερινή ζωή της πόλης, αλλά βρισκόταν σε μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στον ανοιχτό δημόσιο χώρο και στη σταδιακή στρατιωτική οργάνωση.

Το διάγραμμα παρουσιάζει το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής και της ζώνες που προορίζονταν για της στρατιωτικές δραστηριότητες του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής. Η χωρική αυτή αποτύπωση αποτελεί το πρώτο ολοκληρωμένο τεκμήριο της στρατιωτικής διαμόρφωσης του χώρου που αργότερα εξελίχθηκε στο στρατόπεδο Παπακώστα.

Λεπτομέρειες του κτηματολογικού διαγράμματος του 1930.

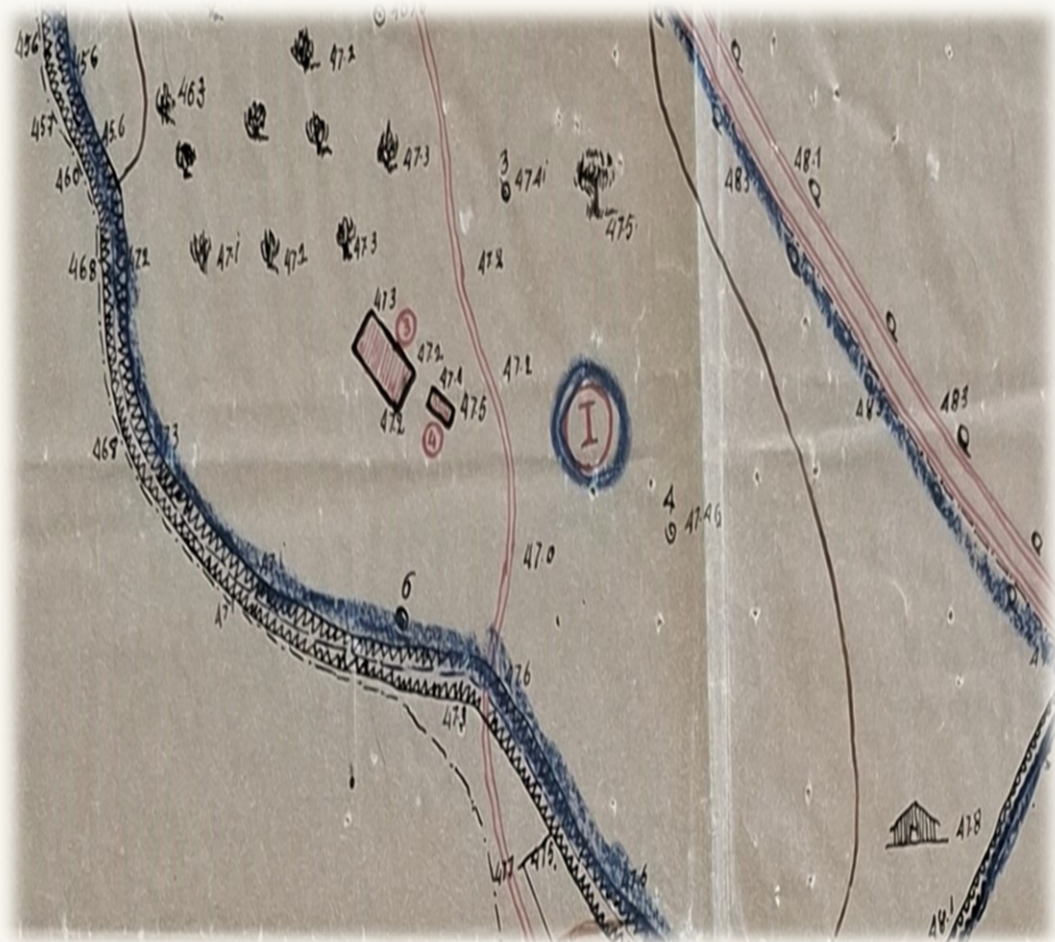
Υπόμνημα κτηματολογικού διαγράμματος (1930)

1. Καφενείον
2. Δασικόν φυτώριον Δήμου

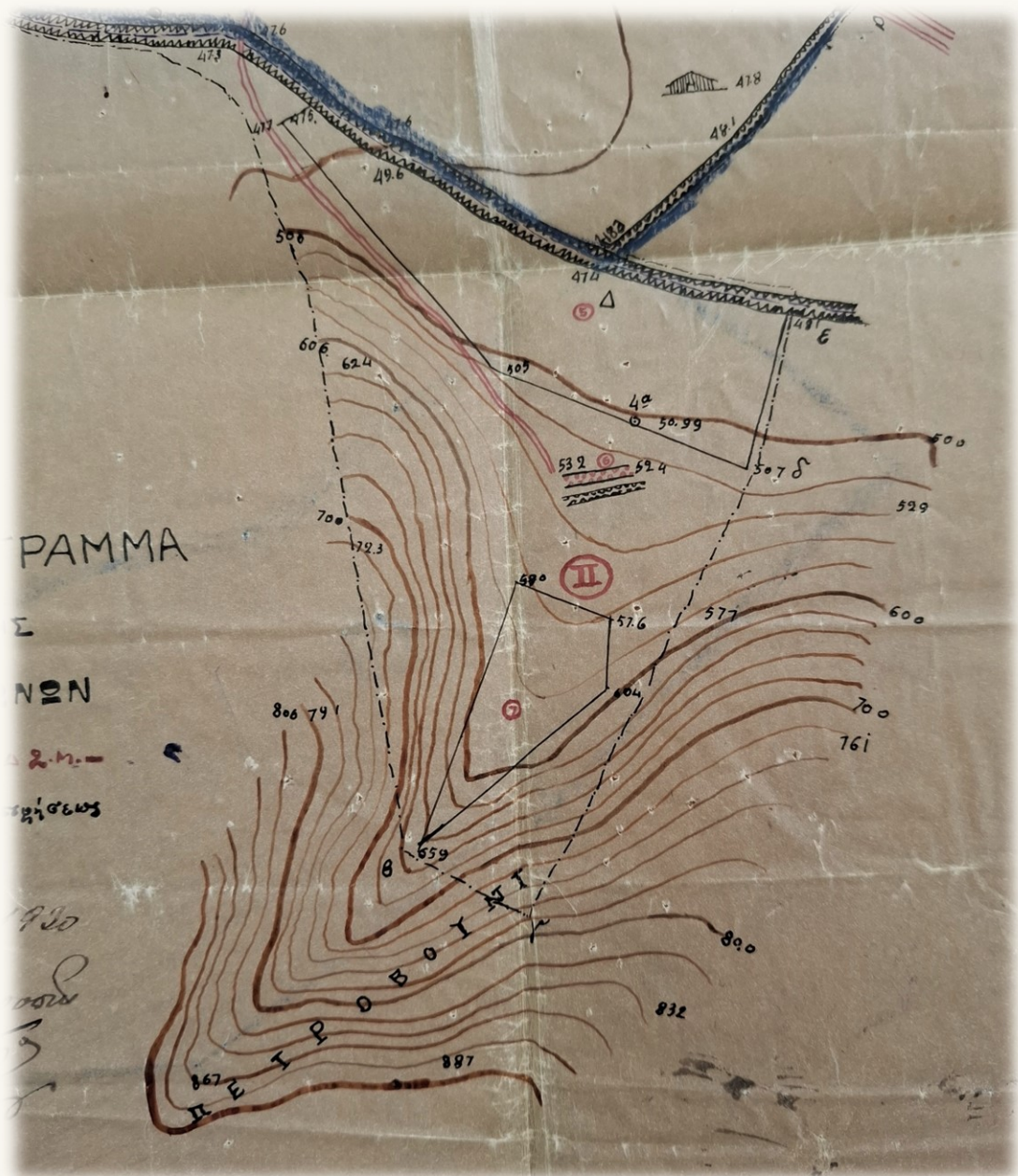
Εικ.12. Λεπτομέρεια του κτηματολογικού διαγράμματος του 1930 με την αποτύπωση του καφενείου και του δημόσιου δρόμου.

3. Αποθήκη επιστρατεύσεως
4. Φυλάκειον αποθήκης
 - I. Πεδίον ασκήσεων έκταση 70,289 τ.μ.

Εικ. 13. Λεπτομέρεια του κτηματολογικού διαγράμματος του 1930 με την αποθήκη επιστρατεύσεως και το φυλάκιο της φρουράς.

5. Αγρός Μονής Κάτω Παναγιάς – 8,662 τ.μ. διαφιλονικούμενος κατά το ήμισυ υπό του ιδιώτου Αλέξ. Πρίντζου
 6. Κρύπη πεδίου βολής
 7. Αγρός Μονής Κάτω Παναγιάς, στρέμματα 3 και 1/4
- II. Πεδίον βολής, έκταση 38,390 τ.μ.

Εικ. 14. Λεπτομέρεια του κτηματολογικού διαγράμματος του 1930 με τα όρια του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής του 40ού Τάγματος Ευζώνων, την αποτύπωση γειτονικών ιδιοκτησιών και της Μονής Κάτω Παναγιάς και το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις που αποτυπώνονται στο κτηματολογικό διάγραμμα του Μαρτίου 1930. Στο υπόμνημα του σχεδίου καταγράφονται η «Αποθήκη Επιστρατεύσεως», το «Φυλάκειο Αποθήκης» και η «Κρύπτη Πεδίου Βολής», γεγονός που αποδεικνύει ότι η περιοχή δεν αποτελούσε έναν αδιαμόρφωτο λειβαδικό χώρο, αλλά διέθετε ήδη βασικές στρατιωτικές υποδομές κατά τον χρόνο της παραχώρησής της στο 40ό Τάγμα Ευζώνων. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από μεταγενέστερα έγγραφα του ιδιοκτησιακού φακέλου του στρατοπέδου, στα οποία γίνεται αναφορά σε «Αποθήκη Επιστρατεύσεως τύπου 1909» και σε μικρό οικίσκο που χρησιμοποιούνταν ως φυλάκιο της φρουράς της αποθήκης. Αν

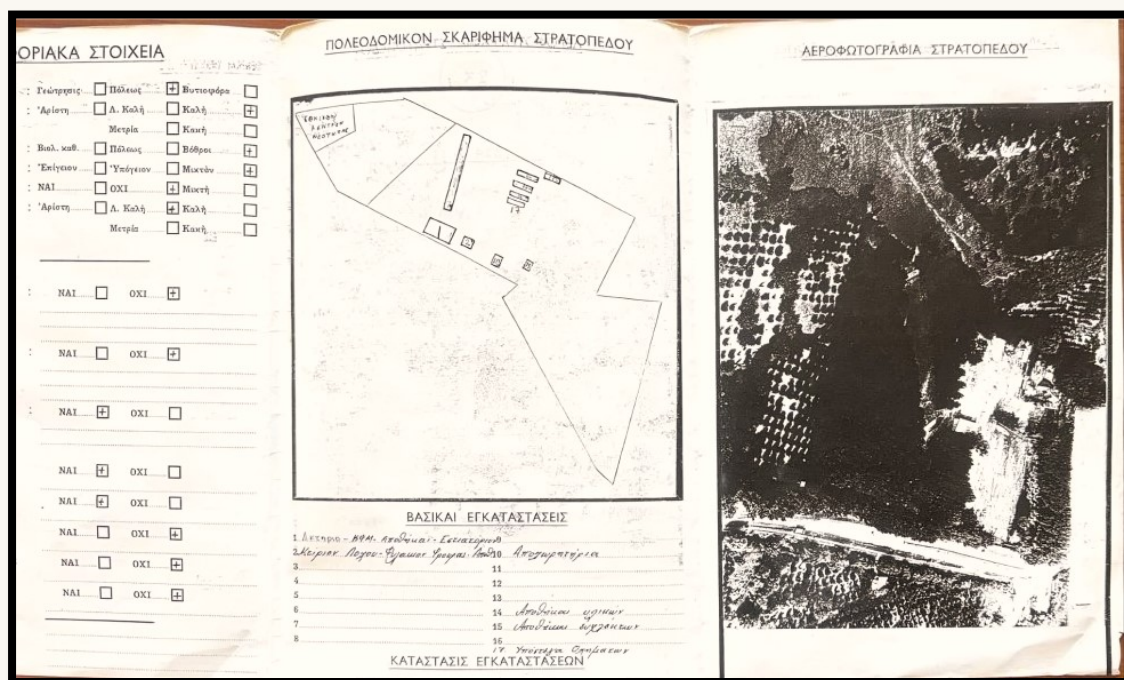
και ο χαρακτηρισμός «τύπου 1909» δεν επιτρέπει την ασφαλή χρονολόγηση της κατασκευής του κτιρίου, υποδηλώνει ότι η αποθήκη ακολουθούσε τυποποιημένο στρατιωτικό σχέδιο της εποχής. Τα στοιχεία αυτά ενισχύουν την άποψη ότι η στρατιωτική παρουσία στην περιοχή είχε αρχίσει να διαμορφώνεται πριν από την επίσημη παραχώρηση της έκτασης το 1930.

2.3 Το πεδίο ασκήσεων και η πρώτη στρατιωτική οργάνωση

Μετά την επίσημη παραχώρηση της έκτασης στο 40ό Τάγμα Ευζώνων, η περιοχή άρχισε σταδιακά να αποκτά οργανωμένη στρατιωτική μορφή. Ο αρχικός ανοιχτός δημόσιος χώρος μετατράπηκε προοδευτικά σε πεδίο ασκήσεων και στρατιωτικής εγκατάστασης, με βασικές υποδομές που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες εκπαίδευσης, διαμονής και διοικητικής λειτουργίας της μονάδας.

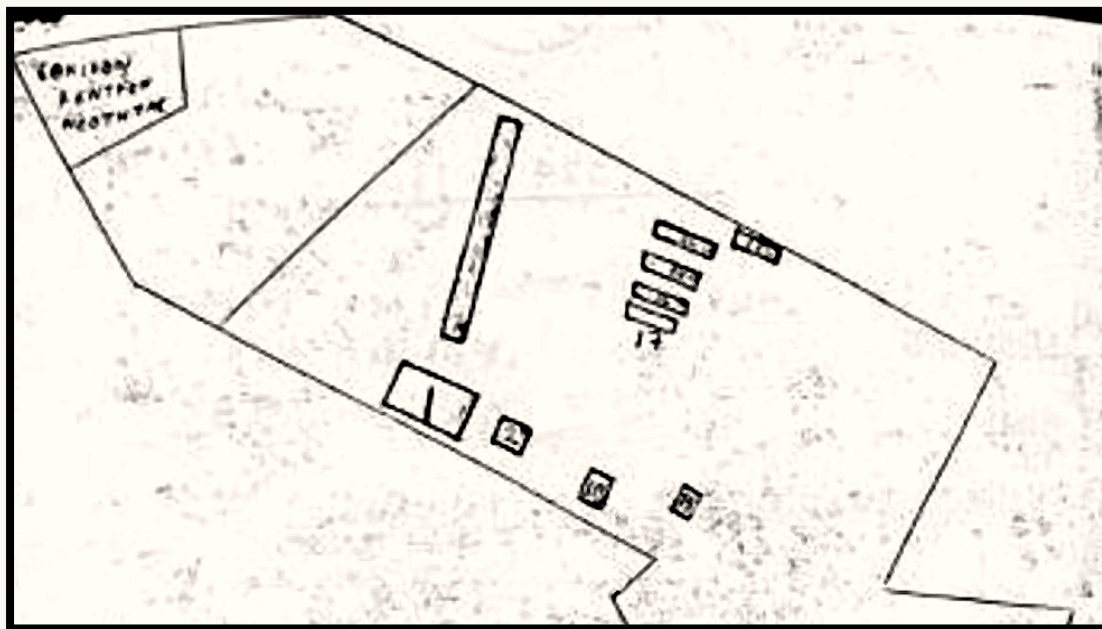
Η διαδικασία αυτή δεν πραγματοποιήθηκε απότομα. Τα πρώτα χρόνια η περιοχή διατηρούσε ακόμη στοιχεία της προηγούμενης φυσιογνωμίας της, ενώ οι νέες στρατιωτικές λειτουργίες ενσωματώνονταν σταδιακά στον χώρο. Το πεδίο βολής, οι αποθήκες, οι βοηθητικές εγκαταστάσεις και τα πρώτα στρατιωτικά κτίσματα συνυπήρχαν ακόμη με δημόσιους δρόμους, καλλιεργήσιμες εκτάσεις και στοιχεία της καθημερινής ζωής της περιοχής.

Ιδιαίτερα σημαντικά τεκμήρια για την πρώτη οργανωμένη μορφή του στρατοπέδου αποτελούν τα σχέδια και τα πολεοδομικά σκαριφήματα του Γενικού Επιτελείου Στρατού, στα οποία αποτυπώνεται η σταδιακή διαμόρφωση των εγκαταστάσεων.

Εικ. 15. Πολεοδομικό σκαρίφημα και αεροφωτογραφία του στρατοπέδου από αρχαικό υλικό του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Στο σχέδιο αποτυπώνονται οι βασικές εγκαταστάσεις και η πρώτη οργανωμένη διάταξη του στρατιωτικού χώρου. Γραφείο Έρευνας Πληροφορικής, 8η Μ/Π Ταξιαρχία Ηπείρου.

Το πολεοδομικό σκαρίφημα του στρατοπέδου αποτυπώνει μία οργανωμένη διάταξη διοικητικών, στρατωνιστικών και βοηθητικών εγκαταστάσεων, αντανακλώντας τη λειτουργική ανάπτυξη του χώρου κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Οι εγκαταστάσεις οργανώνονται κατά μήκος του εσωτερικού οδικού άξονα του στρατοπέδου και εξυπηρετούν τόσο τις ανάγκες διοίκησης όσο και τις ανάγκες διαμονής, εφοδιασμού και συντήρησης των στρατιωτικών μονάδων.

Εικ. 16. Λεπτομέρεια του πολεοδομικού σκαριφήματος του στρατοπέδου από αρχαιακό υλικό του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Γραφείο Έρευνας Πληροφορικής, 8η Μ/Π Ταξιαρχία Ηπείρου.

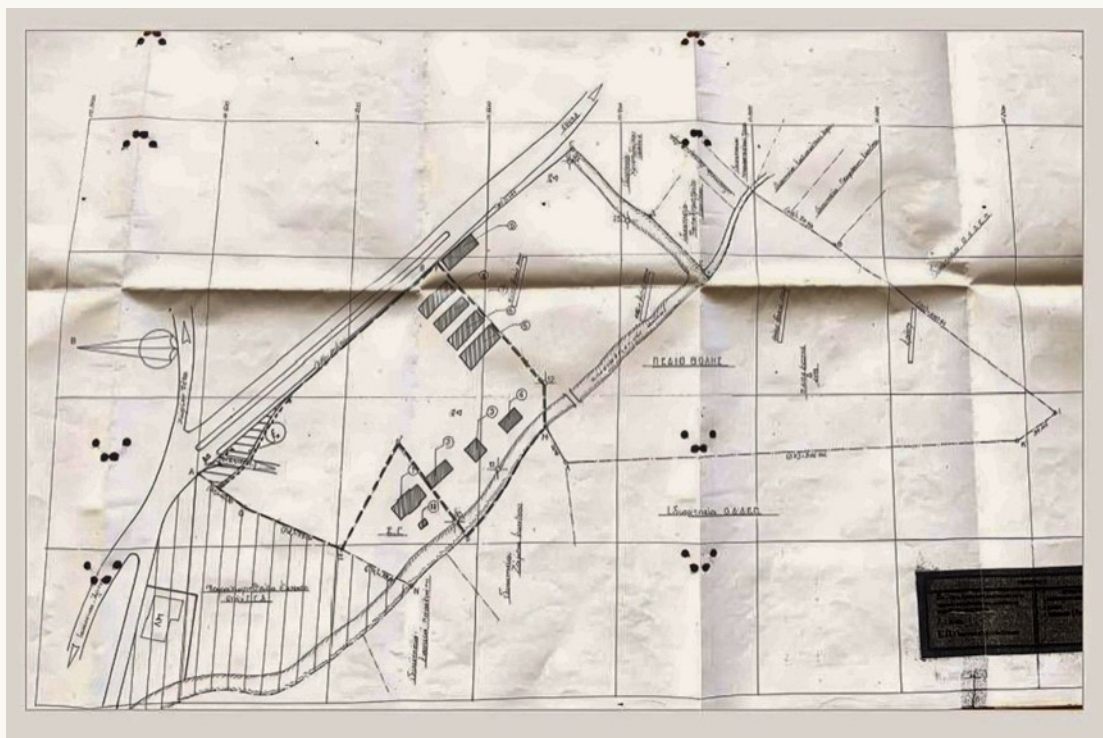
Σύμφωνα με το υπόμνημα του διαγράμματος, το κτίριο με Α/Α 1 χρησιμοποιούνταν ως διοικητήριο, ενώ στον ίδιο χώρο στεγάζονταν το ΚΨΜ, αποθήκες και εστιατόριο. Το συγκρότημα αυτό φαίνεται ότι αποτελούσε βασικό κέντρο διοικητικής λειτουργίας και καθημερινής εξυπηρέτησης του προσωπικού του στρατοπέδου.

Το κτίριο με Α/Α 2 αναφέρεται ως κτίριο λόχου, στο οποίο περιλαμβάνονταν φυλάκιο φρουράς, αποθήκες και αποχωρητήρια. Η διάταξη και η μορφή του παραπέμπουν σε βασικό συγκρότημα στρατωνισμού και υποστήριξης της μονάδας.

Στο διάγραμμα αποτυπώνονται επίσης αποθήκη υλικών και αποθήκη εύφλεκτων, εγκαταστάσεις που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες αποθήκευσης και υποστήριξης του στρατοπέδου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά σε υπόστεγα οχημάτων, στοιχείο που συνδέεται με τη σταδιακή μηχανοκίνηση των μονάδων και τη μεταγενέστερη χρήση του χώρου για τη στάθμευση και συντήρηση στρατιωτικών οχημάτων και τεθωρακισμένων.

Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες παλαιότερων κατοίκων της περιοχής, ορισμένα από τα επιμήκη κτίρια του στρατοπέδου χρησιμοποιούνταν αρχικά για τον σταβλισμό των αλόγων του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, κατά την περίοδο που η λειτουργία του στρατού βασιζόταν ακόμη σε σημαντικό βαθμό στις ιππήλατες μεταφορές και στη χρήση ζώων για τις ανάγκες μετακίνησης και εφοδιασμού.

Κατά τις μεταγενέστερες δεκαετίες, οι ίδιες εγκαταστάσεις φαίνεται ότι προσαρμόστηκαν στις ανάγκες μηχανοκίνητων μονάδων και χρησιμοποιήθηκαν για τη στάθμευση και υποστήριξη τεθωρακισμένων οχημάτων και αρμάτων μάχης.

Εικ. 17. Τοπογραφικόν διάγραμμα του στρατοπέδου από αρχαικό υλικό του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Γραφείο Έρευνας Πληροφορικής, 8η Μ/Π Ταξιαρχία Ηπείρου.

Η συνολική διάταξη των εγκαταστάσεων αποτυπώνει τη σταδιακή εξέλιξη του στρατοπέδου από έναν χώρο βασικής στρατωνιστικής υποδομής σε οργανωμένο στρατιωτικό συγκρότημα με διοικητικές, αποθηκευτικές και υποστηρικτικές λειτουργίες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες του ελληνικού στρατού κατά τον 20ό αιώνα. Η μορφή αυτή φανερώνει ότι ο χώρος είχε ήδη αποκτήσει σταθερές στρατιωτικές λειτουργίες, χωρίς όμως να έχει ακόμη τη μορφή μεγάλου οργανωμένου στρατοπέδου των μεταγενέστερων δεκαετιών. Η ανάπτυξη των εγκαταστάσεων φαίνεται περιορισμένη και προσαρμοσμένη κυρίως στις ανάγκες εκπαίδευσης και υποστήριξης του Πεδίου Ασκήσεων και Βολής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σχέση των εγκαταστάσεων με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Η διάταξη των κτιρίων ακολουθεί το ανάγλυφο του εδάφους και τις υπάρχουσες οδικές προσβάσεις, στοιχείο που φανερώνει ότι η στρατιωτική οργάνωση αναπτύχθηκε πάνω σε έναν ήδη διαμορφωμένο δημόσιο και αγροτικό χώρο. Τα τεκμήρια αυτά παρουσιάζουν τη σταδιακή μετάβαση της περιοχής από ανοιχτό δημόσιο χώρο σε οργανωμένη στρατιωτική εγκατάσταση. Η διαδικασία αυτή δεν υπήρξε μόνο διοικητική ή στρατιωτική· αποτέλεσε ταυτόχρονα και μια βαθιά χωρική μεταβολή, η οποία άλλαξε οριστικά τον χαρακτήρα της ανατολικής εισόδου της Άρτας

ΜΕΡΟΣ Γ'

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙ Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3. Ο Χρήστος Παπακώστας

3.1 Βιογραφικά στοιχεία

Ο Χρήστος Παπακώστας γεννήθηκε το 1900 στον Καταρράκτη Άρτας, έναν ορεινό οικισμό των Τζουμέρκων με έντονη συμμετοχή στους πολεμικούς και κοινωνικούς αγώνες της εποχής. Προερχόταν από αγροτική οικογένεια και τα πρώτα χρόνια της ζωής του συνδέθηκαν στενά με την καθημερινότητα και τις δυσκολίες της ορεινής Ηπείρου των αρχών του 20ού αιώνα.

Εικ. 18. Ο Χρήστος Παπακώστας με τη σύζυγό του σε αναμνηστική φωτογραφία του 1928, λίγο πριν από τη γέννηση του πρώτου τους παιδιού. Η φωτογραφία αυτή αποτελεί ένα από τα ελάχιστα προσωπικά τεκμήρια της προπολεμικής ζωής του Χρήστου Παπακώστα. Ο νεαρός τότε αξιωματικός εμφανίζεται μαζί με τη σύζυγό του σε μια περίοδο κατά την οποία η στρατιωτική του πορεία βρισκόταν ακόμη στα πρώτα στάδια της εξέλιξής της.

Αρχείο οικογένειας Παπακώστα.

Πριν ακολουθήσει τη στρατιωτική σταδιοδρομία εργάστηκε ως έμπορος. Σε ηλικία δεκαεννέα ετών επέλεξε να καταταγεί στον στρατό, ακολουθώντας τελικά τη στρατιωτική καριέρα που έμελλε να καθορίσει τη ζωή και τη μεταγενέστερη μνήμη του.

Η στρατιωτική του εξέλιξη υπήρξε σταδιακή αλλά σταθερή. Το 1922 προήχθη σε ανθυπασιπιστή και φοίτησε στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών. Το 1924 έγινε μόνιμος ανθυπασιπιστής και το 1925 ανθυπολοχαγός. Προήχθη σε υπολοχαγό το 1928 και σε λοχαγό το 1935.

Η ζωή του Παπακώστα δεν περιοριζόταν μόνο στη στρατιωτική του ιδιότητα. Οι οικογενειακές φωτογραφίες που διασώθηκαν στο αρχείο της οικογένειας παρουσιάζουν έναν άνθρωπο στενά δεμένο με την οικογένεια και τον τόπο καταγωγής του, αρκετά χρόνια πριν η μορφή του συνδεθεί με τη μνήμη του πολέμου του 1940 και την ονομασία του στρατοπέδου της Άρτας.

Η οικογένεια και ο γενέθλιος τόπος παρέμειναν διαρκές σημείο αναφοράς στη ζωή του. Η στενή σχέση του με τον Καταρράκτη αποτυπώνεται και σε μεταγενέστερες οικογενειακές φωτογραφίες, όπου εμφανίζεται μαζί με τον γιο του στη γνωστή βρύση του χωριού.

Εικ. 19. Ο λοχαγός πεζικού Χρήστος Παπακώστας με τον γιο του στη βρύση του Καταρράκτη Άρτας, το 1935.

Αρχείο οικογένειας Παπακώστα.

Η εικόνα αυτή παρουσιάζει μια πιο προσωπική πλευρά του αξιωματικού, λίγα χρόνια πριν από τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο. Η παρουσία του στο χωριό του,

μαζί με την οικογένειά του, συνδέει τη μεταγενέστερη πολεμική και ιστορική του πορεία με την τοπική κοινωνία από την οποία προερχόταν.

Οι οικογενειακές αυτές φωτογραφίες αποκτούν σήμερα ιδιαίτερη ιστορική αξία, καθώς αποτελούν σπάνια τεκμήρια της ιδιωτικής ζωής ενός αξιωματικού που αργότερα συνδέθηκε με μία από τις σημαντικότερες στρατιωτικές μνήμες της πόλης της Άρτας.

3.2 Από τη μεθόριο στο αλβανικό μέτωπο

Κατά την περίοδο πριν από την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, ο Χρήστος Παπακώστας υπηρετούσε σε μονάδες της ελληνοαλβανικής μεθορίου. Η παρουσία του στην παραμεθόρια περιοχή συνδέθηκε με τις αυξημένες στρατιωτικές προετοιμασίες των τελευταίων προπολεμικών χρόνων, όταν η ένταση στα βορειοδυτικά σύνορα της χώρας είχε ήδη αρχίσει να κλιμακώνεται.

Οι οικογενειακές φωτογραφίες της περιόδου διασώζουν εικόνες από την καθημερινότητα των αξιωματικών στη μεθόριο, λίγο πριν από την ιταλική εισβολή του Οκτωβρίου 1940. Σε μία από αυτές, ο Παπακώστας εμφανίζεται έφιππος μαζί με συνάδελφό του κατά τη διάρκεια περιπολίας στα σύνορα.

Εικ. 20. Ο Χρήστος Παπακώστας (δεξιά) με συνάδελφό του σε περιπολία στα ελληνοαλβανικά σύνορα πριν από την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου.

Αρχείο οικογένειας Παπακώστα.

Μετά την ιταλική εισβολή ο Παπακώστας συμμετείχε στις επιχειρήσεις του αλβανικού μετώπου ως λοχαγός πεζικού. Έλαβε μέρος στις μάχες της περιοχής Καλπακίου καθώς και στις

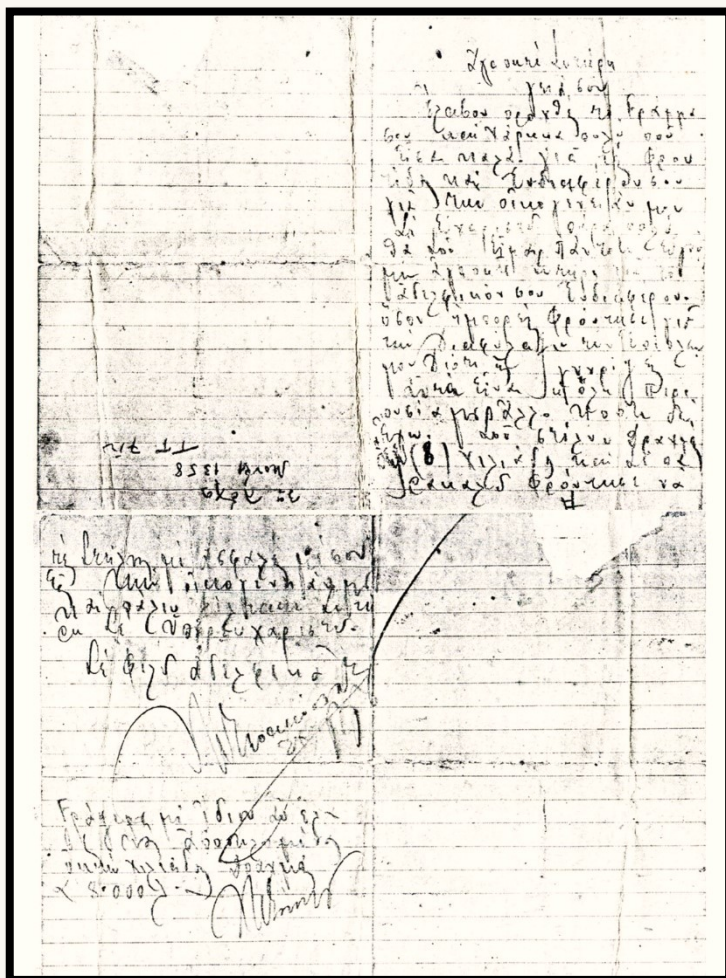
επιχειρήσεις στο Σταυροσκιάδι και στις Δρυμάδες, σε μία από τις πιο κρίσιμες φάσεις του πολέμου για τον ελληνικό στρατό.

Σύμφωνα με μαρτυρίες της εποχής, κατά τις επιθετικές ενέργειες του λόχου του συνήθιζε να βρίσκεται επικεφαλής των ανδρών του, κινούμενος όρθιος προς τις εχθρικές θέσεις και εμψυχώνοντας τους στρατιώτες του με τη φράση: «Παιδιά, όλες οι σφαίρες δεν σκοτώνουν.»

Η αναφορά αυτή διατηρήθηκε στη μεταγενέστερη τοπική και στρατιωτική μνήμη ως στοιχείο της προσωπικότητας και της ηγετικής παρουσίας του στο μέτωπο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και προσωπική επιστολή του Χρήστου Παπακώστα από το αλβανικό μέτωπο προς τον φίλο του Σωτήρη στην Άρτα. Η επιστολή αποτελεί σπάνιο τεκμήριο της καθημερινότητας και της αγωνίας των Ελλήνων αξιωματικών κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Στο γράμμα ο Παπακώστας ευχαριστεί τον φίλο του για τη φροντίδα της οικογένειάς του και εκφράζει την αγωνία του για τη διατήρηση της μικρής περιουσίας του στον Καταρράκτη.

Εικ. 21. Επιστολή του Χρήστου Παπακώστα από το αλβανικό μέτωπο προς φίλο του στην Άρτα.

Αρχείο οικογένειας Παπακώστα.

Μεταγραφή αποσπάσματος της επιστολής:

«.....Για τη φροντίδα και ενδιαφέρον σου για την οικογένειά μου σε ευχαριστώ πάρα πολύ και θα σου είμαι πάντοτε ευγνώμων αγαπητέ

Σωτήρη για το αδελφικόν σου ενδιαφέρον. Όσον ημπορείς φρόντισε για την διαφύλαξιν των περιβολιών μου διότι, ως γνωρίζεις αυτά είναι η όλη περιουσία μου...»

Η επιστολή αυτή παρουσιάζει μια ιδιαίτερα ανθρώπινη πλευρά του Παπακώστα, μακριά από την επίσημη στρατιωτική εικόνα του αξιωματικού και του μεταγενέστερου ήρωα πολέμου. Μέσα από τις αναφορές στην οικογένεια, την περιουσία και την καθημερινή αγωνία για το μέλλον, αποτυπώνεται η εμπειρία ενός ανθρώπου που πολεμούσε στο μέτωπο έχοντας διαρκώς στραμμένη τη σκέψη του στον τόπο και στους δικούς του ανθρώπους.

Ο Χρήστος Παπακώστας σκοτώθηκε στις 28 Δεκεμβρίου 1940 κατά τη διάρκεια ελληνικής επίθεσης σε αλβανικό έδαφος, στην προσπάθεια κατάληψης του υψώματος 1730 ανατολικά του χωριού Λέκλη. Σύμφωνα με τις σχετικές αναφορές, χτυπήθηκε στο στήθος από ριπή πολυβόλου κατά τη διάρκεια της επίθεσης στο ύψωμα 1615 Χόρμποβο (έκτοτε ύψωμα «Παπακώστα») νοτιοανατολικά του Τεπελενίου. Ο ιπποκόμος του, Σπ. Ζωγράφος, φρόντισε να ενταφιαστεί, μεταφέροντας τον νεκρό στο προαύλιο του σχολείου στο χωριό Λάμποβο (Ζάππα), βόρεια του Αργυροκάστρου. Η απώλειά του καταγράφηκε τόσο στη στρατιωτική μνήμη του πολέμου όσο και στη συλλογική μνήμη της Άρτας, όπου το όνομά του συνδέθηκε μεταπολεμικά με το στρατόπεδο της πόλης.

3.3 Ο θάνατος και η επίσημη στρατιωτική μνήμη

Ο θάνατος του Χρήστου Παπακώστα στο αλβανικό μέτωπο καταγράφηκε όχι μόνο στη μνήμη της οικογένειας και της τοπικής κοινωνίας της Άρτας αλλά και στην επίσημη στρατιωτική μνήμη της εποχής. Η αναγνώριση της θυσίας του αποτυπώνεται σε σειρά τεκμηρίων που διατηρήθηκαν στο οικογενειακό αρχείο και συνδέονται άμεσα με τη μεταπολεμική διαχείριση της απώλειας και της μνήμης των πεσόντων του πολέμου του 1940.

Ιδιαίτερα σημαντικό τεκμήριο αποτελεί το επιστολικό δελτάριο του αντιστράτηγου Χαράλαμπου Κατσιμήτρου προς τη σύζυγο του Χρήστου Παπακώστα, λίγους μήνες μετά τον θάνατό του στο μέτωπο.

Ε Λ Λ Α Σ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΕΠΙΣΤΟΛΙΚΟΝ ΔΕΛΤΑΡΙΟΝ ΑΤΕΛΕΣ

ΤΑΧ. ΥΠΗΡ. ΕΛ.
28 11 41

Διεύθυνσις αποστολέως

Βαθμός..... *Αξιωματικός*

Επώνυμον | *Κατσιμήτρου*

και όνομα | *Χρ.*

Ενδειξις μονάδος *1320*

Τ. Γ. *212*

Προς την *Κύριαν*

Χουβλίαν Ημ. Παναγιωτά 24475

Π. Ψιμύ

Είς *Καλαρρύτιον*

Άρτας

Παιδιά μου, Έμπρός!
 Ριχθήτε με λύσσα, με φανατισμό, με τρέλλα στον αγώνα.
 Ό καθένας και ή κάθε μία στη θέση του μέχρις εσχάτων.

I. ΜΕΤΑΞΑΣ

Αποστολές και αποδέξεις επί μονάδος

Φ.Τ. 712 μετ 24/3/41
 Κυρία Παπακώστα!
 Έγραβα λίγες γραμμές από 2015. π. Ένεβλεπα
 σε σας' διατάζω να διατάξω
 άμεσα να ελεγχθεί η κατάσταση των
 υφιστάμενων διαφόρων ειδών πιστολίων
 σύμφωνα με τα κείμενα που ακολουθεί
 δια χρ. ή και να ελεγχθούν και
 οι υπόλοιποι.
 Επίσης μετ' του ένοχου διατάξω
 να ελεγχθούν σε εδάφους οχυρών
 έγγραφα με τον πρόλογο
 μετ' Κωνσταντά.
 Όλα μετ' ενστάσεων για την
 ανυπακοή των υφιστάμενων
 υφιστάμενων συναδέλφων μιας
 όλης ενόχου να ελεγχθεί.
 Μετ' άμεσης εκτέλεσης
 Χ. Κατσιμήτρος

Εικ. 22. Επιστολικό
 δελτάριο του
 αντιστράτηγου
 Χαράλαμπου
 Κατσιμήτρου προς τη
 σύζυγο του Χρήστου
 Παπακώστα μετά τον
 θάνατό του στο αλβανικό
 μέτωπο (24 Μαρτίου
 1941).

Αρχείο οικογένειας
 Παπακώστα.

Στο δελτάριο ο Χ.
 Κατσιμήτρος
 αναφέρεται στον
 «ηρωικός υπέρ
 πατρίδος πεσόντα»

λοχαγό Χρήστο Παπακώστα και εκφράζει τα συλλυπητήριά του προς την οικογένεια. Παράλληλα ενημερώνει τη σύζυγό του ότι δόθηκε εντολή να αποσταλούν τα προσωπικά αντικείμενα του νεκρού αξιωματικού, ενώ γίνεται αναφορά και σε σχετική ενημέρωση προς την κοινότητα του Καταρράκτη.

Η γλώσσα του δελταρίου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτυπώνει τον τρόπο με τον οποίο το ελληνικό κράτος και ο στρατός διαμόρφωναν τη δημόσια μνήμη των πεσόντων του πολέμου του 1940. Εκφράσεις όπως «ένδοξος θάνατος», «ηρωικός συναδέλφος» και «εδόξασε τα ελληνικά όπλα» εντάσσουν τον Παπακώστα στο συλλογικό αφήγημα της εθνικής θυσίας που διαμορφώθηκε αμέσως μετά τις επιχειρήσεις του αλβανικού μετώπου.

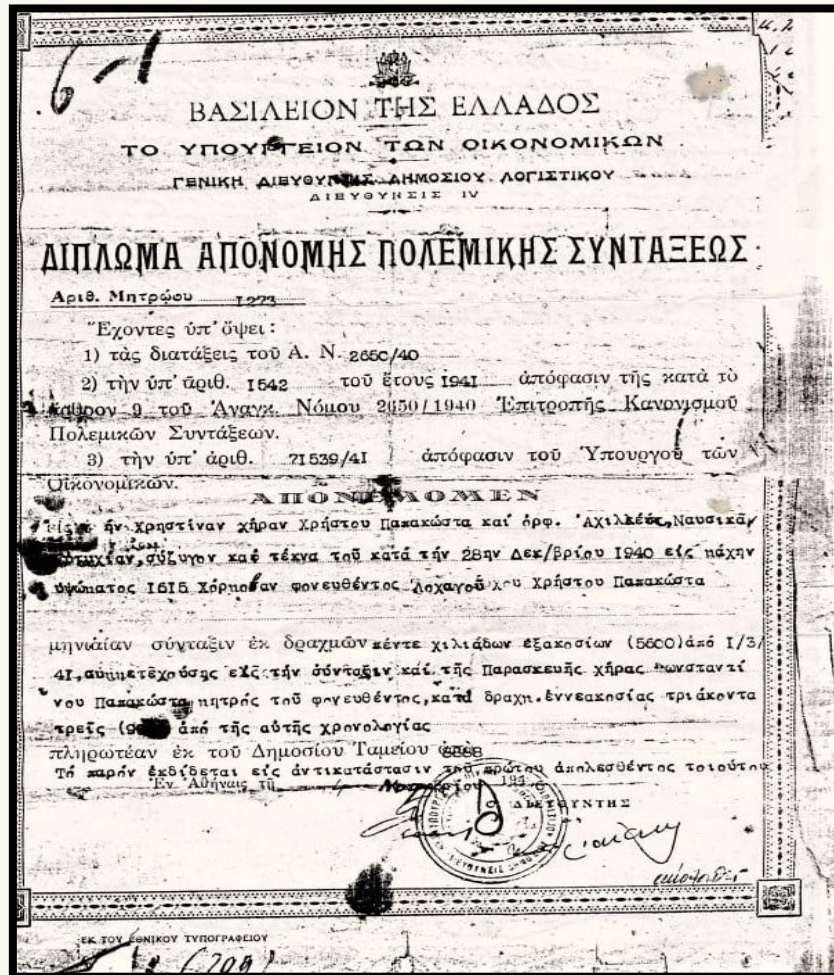
Μεταγραφή αποσπάσματος του δελταρίου:

«.....Όλοι μας ελυπήθημεν για την απώλειαν του ικανού και ηρωικού συναδέλφου
 μας ο οποίος εδόξασε τα ελληνικά όπλα.»

Μέσα από τα τεκμήρια αυτά διαμορφώνεται σταδιακά η δημόσια και στρατιωτική μνήμη του Χρήστου Παπακώστα, η οποία τα επόμενα χρόνια συνδέθηκε άμεσα με την πόλη της Άρτας και με το στρατόπεδο που έφερε το όνομά του.

3.4 Η οικογένεια μετά τον πόλεμο

Ο θάνατος του Χρήστου Παπακώστα στο αλβανικό μέτωπο άφησε πίσω του μία οικογένεια που βρέθηκε αντιμέτωπη με τις δύσκολες συνθήκες της μεταπολεμικής Ελλάδας. Η σύζυγός του και τα τρία παιδιά του έπρεπε πλέον να αντιμετωπίσουν όχι μόνο την προσωπική απώλεια αλλά και τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες του πολέμου.

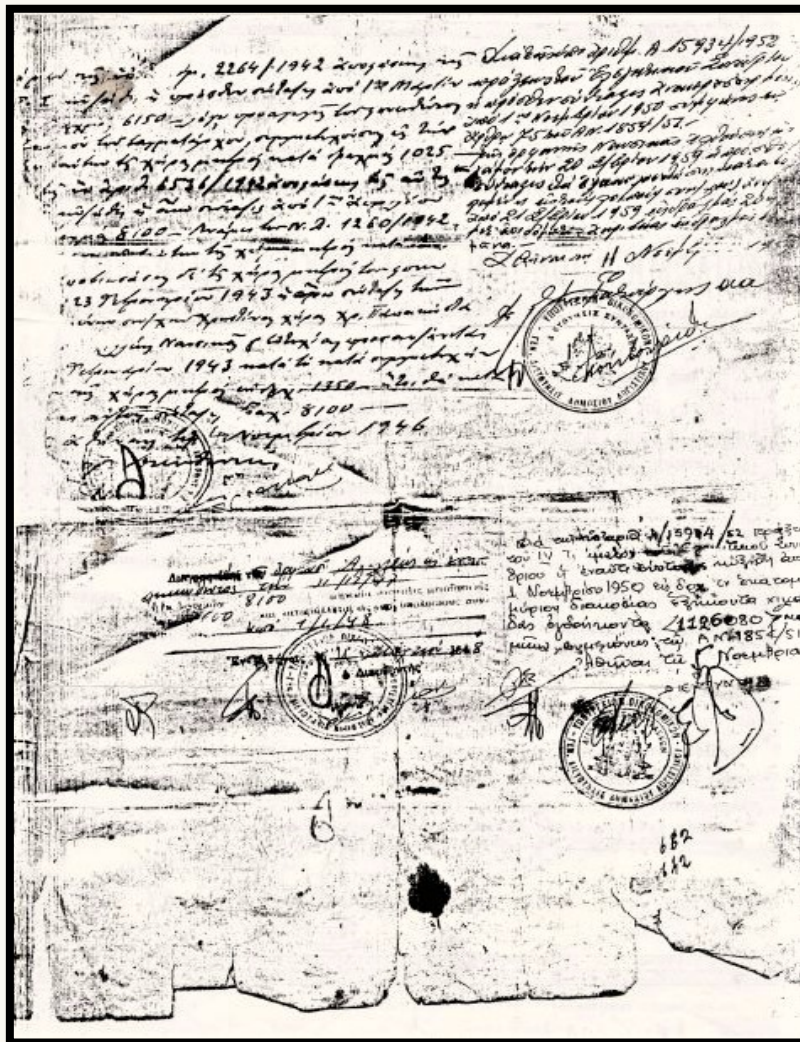

Ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της μεταπολεμικής πραγματικότητας έχει το Δίπλωμα Απονομής Πολεμικής Συντάξεως που εκδόθηκε το 1946 από το ελληνικό κράτος υπέρ της χήρας και των ορφανών τέκνων του Χρήστου Παπακώστα.

Το έγγραφο αποτελεί επίσημη κρατική αναγνώριση του θανάτου του λοχαγού Παπακώστα κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις του 1940. Παράλληλα, όμως, λειτουργεί και ως σημαντικό κοινωνικό τεκμήριο της εποχής, καθώς αποτυπώνει τον τρόπο με τον οποίο το μεταπολεμικό ελληνικό κράτος αντιμετώπιζε τις οικογένειες των πεσόντων αξιωματικών και στρατιωτών.

Στο δίπλωμα αναφέρεται η απονομή πολεμικής σύνταξης στη χήρα και στα παιδιά του, γεγονός που φανερώνει ότι η οικογένεια εξαρτιόταν πλέον από την κρατική μέριμνα μετά την απώλεια του βασικού προστάτη και οικονομικού στηρίγματος του σπιτιού.

Η σημασία του τεκμηρίου δεν περιορίζεται στη διοικητική του διάσταση. Πίσω από την επίσημη γλώσσα του εγγράφου διακρίνεται η πραγματικότητα μιας οικογένειας της ηπειρωτικής Ελλάδας που βίωσε άμεσα τις συνέπειες του πολέμου: την απώλεια, την οικονομική ανασφάλεια και την ανάγκη κρατικής υποστήριξης στα πρώτα δύσκολα μεταπολεμικά χρόνια.

Εικ. 23. Δίπλωμα απονομής πολεμικής σύνταξης στη χήρα και στα ορφανά τέκνα του Χρήστου Παπακώστα (1946). Αρχείο οικογένειας Παπακώστα.

Οι οικογενειακές φωτογραφίες που διασώθηκαν στο αρχείο της οικογένειας Παπακώστα παρουσιάζουν επίσης τη συνέχεια της μνήμης του μετά τον πόλεμο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει φωτογραφία της κόρης του, Ναυσικής Παπακώστα, στα Ιωάννινα πάνω στο άλογο του πατέρα της, μία εικόνα που συνδέει συμβολικά τη μεταπολεμική οικογενειακή ζωή με τη μνήμη του νεκρού αξιωματικού.

Η εικόνα αυτή αποτελεί ένα από τα πιο ανθρώπινα και συμβολικά τεκμήρια της οικογενειακής μνήμης του Παπακώστα. Το άλογο, στενά συνδεδεμένο με τη στρατιωτική και καθημερινή ζωή

του αξιωματικού στα χρόνια πριν από τον πόλεμο, μετατρέπεται εδώ σε στοιχείο συνέχειας της μνήμης του μέσα στην οικογένεια.

Έτσι, μέσα από τα οικογενειακά τεκμήρια και τα επίσημα κρατικά έγγραφα διαμορφώνεται σταδιακά η μεταπολεμική μνήμη του Χρήστου Παπακώστα, η οποία συνδέθηκε στενά με την πόλη της Άρτας και με το στρατόπεδο που έφερε το όνομά του τα επόμενα χρόνια.

Εικ. 24. Η Ναυσικά Παπακώστα, κόρη του Χρήστου Παπακώστα, φωτογραφημένη στα Ιωάννινα πάνω στο άλογο του πατέρα της πριν τον πόλεμο.

Αρχείο οικογένειας Παπακώστα.

3.5 Η ονομασία του στρατοπέδου Παπακώστα

Μετά τον πόλεμο του 1940 και τον θάνατο του λοχαγού Χρήστου Παπακώστα στο αλβανικό μέτωπο, το όνομά του συνδέθηκε σταδιακά με το στρατόπεδο της ανατολικής εισόδου της Άρτας. Η σύνδεση αυτή φαίνεται ότι διαμορφώθηκε μέσα στο πλαίσιο της μεταπολεμικής στρατιωτικής και τοπικής μνήμης που αναπτύχθηκε γύρω από τους πεσόντες αξιωματικούς του Ελληνοϊταλικού Πολέμου.

Μέχρι σήμερα δεν έχει εντοπιστεί επίσημη διοικητική πράξη ή διαταγή ονοματοδοσίας του στρατοπέδου. Ωστόσο, από τις διαθέσιμες μαρτυρίες και τη μεταγενέστερη χρήση της ονομασίας

προκύπτει ότι το στρατόπεδο καθιερώθηκε στη συλλογική μνήμη της πόλης ως «Στρατόπεδο Παπακώστα», πιθανότατα προς τιμήν του πεσόντος αξιωματικού από τον Καταρράκτη Άρτας.

Χρήσιμη ένδειξη για τον χρόνο της ονοματοδοσίας προέρχεται από προφορική μαρτυρία της Ευτυχίας Παπακώστα, νεότερης κόρης του λοχαγού Χρήστου Παπακώστα, η οποία ανέφερε ότι η σχετική τελετή πραγματοποιήθηκε όταν φοιτούσε στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Με βάση το έτος γεννήσεώς της (1935) και τη χρονολόγηση της σχολικής της φοίτησης, η τελετή μπορεί να τοποθετηθεί πιθανότατα κατά το σχολικό έτος 1953–1954. Αν και η μαρτυρία αυτή δεν αρκεί από μόνη της για την ακριβή τεκμηρίωση της ημερομηνίας, προσφέρει ένα σημαντικό χρονικό σημείο αναφοράς για τη διερεύνηση της ονοματοδοσίας του στρατοπέδου. (*Προφορική μαρτυρία Ευτυχίας Παπακώστα, συνέντευξη στον συγγραφέα, 2026*).

Η επιλογή του ονόματος δεν φαίνεται τυχαία. Ο Χρήστος Παπακώστας συνδύαζε στοιχεία που είχαν ιδιαίτερη σημασία για τη μεταπολεμική κοινωνία της εποχής: καταγόταν από την περιοχή της Άρτας, υπήρξε μόνιμος αξιωματικός του ελληνικού στρατού και σκοτώθηκε στο αλβανικό μέτωπο κατά τη διάρκεια επιθετικών επιχειρήσεων του ελληνικού στρατού το 1940.

Τα οικογενειακά τεκμήρια που διασώθηκαν —φωτογραφίες, προσωπικές επιστολές, το δελτάριο του Κατσιμήτρου και τα μεταπολεμικά διοικητικά έγγραφα— επιτρέπουν σήμερα τη σύνθεση μιας περισσότερο ανθρώπινης και ολοκληρωμένης εικόνας γύρω από το πρόσωπό του. Μέσα από αυτά τα τεκμήρια ο Παπακώστας δεν εμφανίζεται μόνο ως στρατιωτικός ήρωας αλλά και ως σύζυγος, πατέρας και άνθρωπος της τοπικής κοινωνίας της Ηπείρου.

Η ονομασία του στρατοπέδου συνέβαλε στη διατήρηση της μνήμης του στην πόλη της Άρτας επί πολλές δεκαετίες. Για τους κατοίκους της πόλης το «Στρατόπεδο Παπακώστα» δεν αποτελούσε μόνο στρατιωτική εγκατάσταση αλλά και σημείο αναφοράς της τοπικής ιστορικής μνήμης του πολέμου του 1940.

Παράλληλα, η περίπτωση του στρατοπέδου φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο η μεταπολεμική Ελλάδα συνέδεε δημόσιους χώρους και στρατιωτικές εγκαταστάσεις με πρόσωπα που είχαν ταυτιστεί με την πολεμική θυσία και την εθνική μνήμη. Η ονομασία λειτουργούσε έτσι όχι μόνο ως τιμητική αναφορά σε έναν νεκρό αξιωματικό αλλά και ως διαρκής υπενθύμιση της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας της Άρτας στον πόλεμο του 1940.

Σήμερα, παρά τις μεταβολές που γνώρισε ο χώρος του στρατοπέδου κατά τις τελευταίες δεκαετίες, το όνομα «Παπακώστα» εξακολουθεί να διατηρεί ισχυρή παρουσία στη συλλογική μνήμη της πόλης, συνδέοντας τον χώρο με την ιστορία, τον πόλεμο και τους ανθρώπους που σημάδεψαν την πορεία του.

3.6 Το στρατόπεδο στη συλλογική μνήμη της Άρτας

Το στρατόπεδο Παπακώστα δεν υπήρξε μόνο στρατιωτική εγκατάσταση αλλά και σταθερό σημείο αναφοράς στη συλλογική μνήμη της Άρτας. Για πολλές δεκαετίες συνδέθηκε με την

καθημερινότητα της πόλης, τη στρατιωτική θητεία, τις μετακινήσεις στρατιωτών και τις προσωπικές αναμνήσεις κατοίκων και οικογενειών της περιοχής.

Η παρουσία του στρατοπέδου στην ανατολική είσοδο της πόλης το κατέστησε ιδιαίτερα ορατό στοιχείο του αστικού τοπίου. Το διοικητήριο, οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις, οι χώροι εκπαίδευσης και οι στάβλοι αποτέλεσαν εικόνες οικείες για γενιές Αρτινών.

Εικ. 25. Άρτα, 1952. Ομάδα νεαρών Αρτινών στο Στρατόπεδο Χρήστου Παπακώστα λίγο πριν από την κατάταξή τους στον Ελληνικό Στρατό. Η φωτογραφία αποτυπώνει μια χαρακτηριστική στιγμή της μεταπολεμικής περιόδου, όταν το στρατόπεδο αποτελούσε σημείο συγκέντρωσης και προετοιμασίας των νεοσυλλέκτων της περιοχής.

Διακρίνονται, από αριστερά, οι Αθανάσιος Ι. Ματσούκας, Χρήστος Ν. Μπάρκας, Αντώνης Ρίζος, Νίκος Ευστ. Τζίμας, Αθανάσιος Σκαλτσάρης, Νίκος Νασιούλας, Νίκος Παππάς, Ηλίας Σκέντος, Γεώργιος Χ. Σκαλτσάρης, Δημήτρης Ξηροπόταμος, Ιωάννης Γ. Κάτσινος και Νίκος Καψάλας. Κάτω δεξιά εικονίζονται οι Αθανάσιος Γκορόγιας, Δημήτρης Αναστ. Μπανιάς, Κώστας Γ. Τρομπούκης, Χρήστος Θεοδώρου και Κώστας Κούσης, ενώ δύο ακόμη πρόσωπα παραμένουν άγνωστα.

Φωτογραφία: Αρχείο Πατρούλας Σκαλτσάρη

Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες παλαιών κατοίκων, στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του στρατοπέδου στους χώρους του σταβλίζονταν τα άλογα του στρατού, τα οποία καθημερινά οδηγούνταν στον ποταμό Άραχθο για πότισμα. Οι εικόνες στρατιωτών και ίππων στους δρόμους της πόλης παρέμειναν ζωντανές στη μνήμη πολλών κατοίκων ακόμη και δεκαετίες αργότερα. Η παρουσία των αλόγων συνδέεται με μια πρώιμη μορφή του ελληνικού στρατού, πριν από την πλήρη επικράτηση των μηχανοκίνητων μονάδων.

Παράλληλα, το στρατόπεδο υπήρξε χώρος μέσα από τον οποίο πέρασαν γενιές στρατευσίμων της Άρτας και της Ηπείρου. Ο χώρος συνδέθηκε με εμπειρίες στρατιωτικής θητείας, καθημερινότητας, ασκήσεων και κοινωνικών σχέσεων που διαμορφώθηκαν μέσα στο περιβάλλον της στρατιωτικής ζωής.

Οι σωζόμενες φωτογραφίες του στρατοπέδου, των στρατιωτών και των εγκαταστάσεών του λειτουργούν σήμερα ως πολύτιμα τεκμήρια της τοπικής ιστορίας. Μέσα από αυτές αποτυπώνεται όχι μόνο η στρατιωτική λειτουργία του χώρου αλλά και η σχέση του με την κοινωνική ζωή της πόλης και των κατοίκων της.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στην ίδια έκταση όπου αργότερα αναπτύχθηκε το στρατόπεδο είχε εγκατασταθεί ήδη από το 1928 το πρώτο αντλιοστάσιο – υδραγωγείο της πόλης της Άρτας. Η παρουσία του αποτελεί μία ακόμη ένδειξη ότι ο χώρος συνδεόταν με σημαντικές δημόσιες λειτουργίες ήδη πριν από τη στρατιωτική της αξιοποίηση.

Εικ. 26. Στη φωτογραφία “Άρτηνοί στα εγκαίνια του υδραγωγείου, το 1928”. Η φωτογραφία είναι από το αρχείο του Β. Μπανταλούκα, όπως παρουσιάστηκε στο Λεύκωμα του Ελπιδοφόρου Ιντζέμπελη “Άρτα 1881-1941”, Άρτα, 2010.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Βασίλη Γκανιάτσα, κατά τις εργασίες κατασκευής του υδραγωγείου αποκαλύφθηκαν πολυάριθμοι τάφοι της αρχαίας Αμβρακίας, καθώς η ευρύτερη περιοχή αποτελούσε τμήμα του αρχαίου νεκροταφείου της πόλης. Η ανακάλυψη αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στην τοπική κοινωνία. Πολλοί κάτοικοι εξέφραζαν επιφυλάξεις για τη χρήση του νερού, θεωρώντας ότι αυτό περνούσε μέσα από χώρο ταφών. Παρά τις αντιδράσεις, το υδραγωγείο ολοκληρώθηκε και εγκαινιάστηκε το 1928.

Κατά τις πρώτες δεκαετίες λειτουργίας του, το αντλιοστάσιο παρέμενε συνήθως κλειδωμένο. Ωστόσο, όπως θυμάται ο Βασίλης Γκανιάτσας, ένας συμπονετικός φύλακας συνήθιζε να αφήνει για λίγο ανοιχτή τη μία από τις πόρτες, ώστε οι νοικοκυρές που κατοικούσαν στις γειτονικές παράγκες να μπορούν να προμηθεύονται πόσιμο νερό. Το πλύσιμο των ρούχων γινόταν συνήθως

στο ποτάμι που περνούσε κοντά στην περιοχή, γεγονός που αποτυπώνει τις συνθήκες της καθημερινής ζωής των κατοίκων εκείνης της εποχής.

Το 1954 πραγματοποιήθηκε νέα γεώτρηση και οι εγκαταστάσεις υδροδότησης μεταφέρθηκαν στην περιοχή της πλατείας Κρυστάλλη, σηματοδοτώντας μια νέα φάση στην ανάπτυξη του δικτύου ύδρευσης της πόλης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και μία λιγότερο γνωστή πτυχή της ιστορίας του χώρου κατά την περίοδο της ιταλικής κατοχής. Σύμφωνα με την ίδια προφορική μαρτυρία, στην περιοχή του Πεδίου Βολής δημιουργήθηκε μικρό ιταλικό στρατιωτικό νεκροταφείο, όπου ενταφιάστηκαν Ιταλοί στρατιώτες που έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια της κατοχής. Οι τάφοι, που υπολογίζονται σε περίπου είκοσι πέντε, ήταν διακοσμημένοι με ιταλικά στρατιωτικά σύμβολα και παρέμειναν για κάποιο διάστημα ορατοί στην περιοχή, αποτελώντας μια ακόμη ιστορική στρώση μνήμης ενός χώρου που γνώρισε διαδοχικές και διαφορετικές χρήσεις κατά τον 20ό αιώνα. (Προφορική μαρτυρία Βασίλη Γκανιάτσα).

Εικ. 27. Η περιοχή «Σπύρου Μπούση» σε μεταπολεμική φωτογραφία. Ο δρόμος που οδηγεί στο Στρατόπεδο Παπακώστα σκιάζεται από τις δενδροστοιχίες της εποχής. Στα αριστερά διακρίνονται οι κολώνες της εισόδου του στρατοπέδου και στα δεξιά το καφενείο της περιοχής, ένα από τα χαρακτηριστικά σημεία αναφοράς για τους κατοίκους και τους στρατιώτες που υπηρετούσαν στην Άρτα.

Πηγή: Ιδιωτικό αρχείο.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

4. Το τέλος μιας εποχής

4.1 Η σταδιακή εγκατάλειψη του στρατοπέδου

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα ο ρόλος του στρατοπέδου Παπακώστα άρχισε σταδιακά να μεταβάλλεται, ακολουθώντας τις γενικότερες αναδιοργανώσεις του ελληνικού στρατού και τη μείωση της σημασίας μικρότερων στρατιωτικών εγκαταστάσεων στην περιφέρεια.

Η λειτουργία του στρατοπέδου περιορίστηκε προοδευτικά, ενώ αρκετές από τις παλαιές εγκαταστάσεις εγκαταλείφθηκαν ή έπαψαν να χρησιμοποιούνται. Η αλλαγή αυτή επηρέασε σημαντικά και την εικόνα της περιοχής, καθώς ένας χώρος που επί δεκαετίες αποτελούσε ζωντανό τμήμα της καθημερινότητας της πόλης άρχισε να χάνει σταδιακά τον ενεργό στρατιωτικό του χαρακτήρα.

Εικ. 28. Το κυρίως κτίριο του Στρατοπέδου Παπακώστα στα τελευταία χρόνια λειτουργίας του, μπροστινή όψη. Το κτίριο, που καλύπτει περίπου 300 τ.μ., χαρακτηρίστηκε διατηρητέο με την Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΔΙΠΛΠ/Γ/86/62817/23-12-1994 – ΦΕΚ 30/Β/20-1-1995.

Πηγή: Αρχείο Διατηρητέων Μνημείων της Άρτας, Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Ηπείρου, Βορείου Ιονίου και Δυτικής Μακεδονίας, Ιωάννινα.

4.2 Οι κατεδαφίσεις του 2012 και η αλλοίωση του χώρου

Σημαντική τομή στην ιστορία του στρατοπέδου αποτέλεσαν οι κατεδαφίσεις κτιρίων που πραγματοποιήθηκαν το 2012. Σύμφωνα με στοιχεία του Γενικού Επιτελείου Στρατού, τα κτίρια με αριθμούς 5, 6, 7 και 8 που αποτυπώνονται στο πολεοδομικό σκαρίφημα του στρατοπέδου κατεδαφίστηκαν, γεγονός που επέφερε ουσιαστική αλλοίωση της αρχικής μορφής της εγκατάστασης.

Η εικόνα της εγκατάστασης μετά τις κατεδαφίσεις αποτυπώνεται με σαφήνεια και στα έγγραφα της παραχώρησης τμήματος του πρώην στρατοπέδου προς την Περιφέρεια Ηπείρου το 2021. Στο σχετικό συμβόλαιο καταγράφεται ότι, εκτός από το διατηρητέο διοικητήριο συνολικής επιφάνειας 567,28 τ.μ., διασώζονταν ακόμη τέσσερα μικρότερα κτίσματα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως ερειπωμένα. Πρόκειται για κτίσματα επιφάνειας 23,72 τ.μ., 143,76 τ.μ., 53,72 τ.μ. και 11,64 τ.μ. αντίστοιχα. Η καταγραφή αυτή καταδεικνύει ότι μεγάλο μέρος των παλαιών στρατιωτικών εγκαταστάσεων είχε ήδη χαθεί ή περιέλθει σε κατάσταση εγκατάλειψης, επιβεβαιώνοντας τη σημαντική αλλοίωση της αρχικής μορφής του στρατοπέδου κατά τις τελευταίες δεκαετίες της ύπαρξής του.

Εικ. 29. Πανοραμική αεροφωτογραφία της Άρτας. Η θέση του Στρατοπέδου «Λοχαγού Παπακώστα Χρήστου» επισημαίνεται με κύκλο και βέλος, αναδεικνύοντας τη χωροθέτησή του στα ανατολικά όρια της πόλης. Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου – Περιφερειακή Ενότητα Άρτας.

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από τα έγγραφα που συντάχθηκαν κατά τη διαδικασία παραχώρησης τμήματος του πρώην στρατοπέδου στην Περιφέρεια Ηπείρου το 2020–2021. Σε τεχνική έκθεση εκτίμησης του ακινήτου αναφέρεται ότι στον χώρο υπήρχαν διάσπαρτα παλαιά εγκαταλελειμμένα κτίσματα, τα περισσότερα σε κακή κατάσταση συντήρησης και αρκετά ήδη κατεδαφισμένα. Η γενική κατάσταση των εγκαταστάσεων χαρακτηριζόταν «μέτρια προς κακή», γεγονός που αποτυπώνει την προχωρημένη εγκατάλειψη του χώρου μετά την παύση της στρατιωτικής του λειτουργίας.

Οι παρεμβάσεις αυτές μείωσαν σημαντικά τη δυνατότητα κατανόησης της αρχικής οργάνωσης και λειτουργίας του στρατοπέδου. Η απώλεια των κτιρίων αλλοίωσε τη συνολική εικόνα του χώρου και αποδυνάμωσε τη σύνδεσή του με τη στρατιωτική ιστορία της Άρτας.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ελληνικό Γεωδαπικό Σύστημα Αναφοράς 1987 (Ε.Γ.Σ.Α. '87)

Ελλειψοειδές αναφοράς GRS 80 ($a=6\ 378\ 137\ \text{m}$, $1/f=298.257222101$)

Προβολή : Εγκάρσια Μερκατορική

Κεντρικός Μεσημβρινός : $\lambda_0 = 24^\circ\ 00'\ 00''$ με $K_0 = 0.9996$

Τετμημένη Κεντρικού Μεσημβρινού : $+500\ 000.00\ \text{m}$

Γεωγραφικό Πλάτος Αναφοράς : $00^\circ\ 00'\ 00''$

Τα υψόμετρα είναι απόλυτα και ανηγμένα στη Μέση Στάθμη Θάλασσας (Μ.Σ.Θ.)

Γραμμική Παραμόρφωση 1.000548

Εικ. 30. Θέση του Στρατοπέδου «Λοχαγού Παπακώστα Χρήστου» στον ευρύτερο χώρο της Άρτας, σύμφωνα με απόσπασμα χάρτη της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού. Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου – Περιφερειακή Ενότητα Άρτας.

4.3 Το διατηρητέο διοικητήριο

Παρά τις μεταβολές και τις κατεδαφίσεις, το κτίριο του διοικητηρίου διασώθηκε και αποτελεί σήμερα το σημαντικότερο σωζόμενο στοιχείο του παλαιού στρατοπέδου.

Το διοικητήριο χαρακτηρίστηκε διατηρητέο μνημείο με το ΦΕΚ 736 Β'/29-9-1994 από την 6η Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων, ως κτίριο ιστορικής σημασίας.

Εικ. 31. Θέση του γηπέδου και του παραχωρημένου τμήματος του Στρατοπέδου «Λοχαγού Παπακώστα Χρήστου», σε απόσπασμα χάρτη της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού. Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου – Περιφερειακή Ενότητα Άρτας.

Πολεοδομικά Στοιχεία Ακινήτου

- ✓ Θέση ακινήτου: Δήμος Άρτας
- ✓ Εμβαδόν: 15.000 m²
- ✓ Σχέδιο Πόλης: Εντός Γ.Π.Σ.
- ✓ Ιδιοκτησία: Ταμείο Εθνικής Άμυνας

Εικ. 32. Το τμήμα του πρώην Στρατοπέδου «Λοχαγού Παπακώστα Χρήστου» που αποδόθηκε στην Περιφέρεια Ηπείρου. Οι αεροφωτογραφίες και το πολεοδομικό διάγραμμα αποτυπώνουν την έκταση και τη θέση των κτιριακών εγκαταστάσεων κατά τον χρόνο της παραχώρησης. Πηγή: Περιφέρεια Ηπείρου – Περιφερειακή Ενότητα Άρτας.

Σύμφωνα με τα έγγραφα της παραχώρησης και τις τεχνικές εκθέσεις που συντάχθηκαν το 2021, το διατηρητέο διοικητήριο του πρώην στρατοπέδου αποτελεί δώροφο λιθόκτιστο κτίριο συνολικής επιφάνειας 567,28 τ.μ., αποτελούμενο από ισόγειο και όροφο επιφάνειας 283,64 τ.μ. έκαστος. Κατά τον χρόνο σύνταξης των σχετικών μελετών το κτίριο διατηρούσε τα βασικά μορφολογικά και αρχιτεκτονικά του χαρακτηριστικά, ωστόσο παρουσίαζε εμφανείς φθορές που οφείλονταν στη μακρόχρονη εγκατάλειψη, ιδιαίτερα στα ξύλινα εξωτερικά κουφώματα. Οι ίδιες εκθέσεις διαπιστώνουν ότι τα περισσότερα από τα υπόλοιπα κτίσματα του χώρου βρίσκονταν σε κακή κατάσταση συντήρησης, ενώ ορισμένα ήταν ήδη ημιερειπωμένα ή κατεδαφισμένα. Συνολικά, η κατάσταση των κτιριακών εγκαταστάσεων αξιολογήθηκε ως «μέτρια προς κακή», γεγονός που αναδεικνύει το μέγεθος των παρεμβάσεων που απαιτούνται για την αποκατάσταση και επανάχρηση του πρώην στρατοπέδου.

Η αρχιτεκτονική μορφή του διοικητηρίου παραπέμπει στη λιτή και λειτουργική στρατιωτική αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου, με έμφαση στη συμμετρία, τη λιθόκτιστη κατασκευή και τη λειτουργικότητα. Το κτίριο αποτελεί σήμερα το βασικό υλικό τεκμήριο της ιστορίας του στρατοπέδου και τον σημαντικότερο φορέα της μνήμης του χώρου.

Εικ. 33. Το κυρίως κτίριο του Στρατοπέδου Παπακώστα στα τελευταία χρόνια λειτουργίας του. Άποψη της πίσω όψης του διοικητηρίου.

Πηγή: Αρχείο Διατηρητέων Μνημείων της Άρτας, Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Ηπείρου, Βορείου Ιονίου και Δυτικής Μακεδονίας, Ιωάννινα.

4.4 Η παραχώρηση του πρώην στρατοπέδου στην Περιφέρεια Ηπείρου και η σημερινή σημασία του χώρου

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες το πρώην στρατόπεδο Παπακώστα γνώρισε σημαντικές μεταβολές, καθώς μεγάλο μέρος των αρχικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων εγκαταλείφθηκε ή κατεδαφίστηκε. Παρά τις αλλοιώσεις αυτές, ο χώρος διατήρησε την ιστορική και συμβολική του σημασία για την πόλη της Άρτας, αποτελώντας ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά ίχνη της στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή κατά τον 20ό αιώνα.

Η σημαντικότερη εξέλιξη της σύγχρονης περιόδου υπήρξε η παραχώρηση τμήματος του πρώην στρατοπέδου στην Περιφέρεια Ηπείρου. Η διαδικασία ολοκληρώθηκε το 2021 με τη σύσταση δικαιώματος επιφανείας επί έκτασης 12.319,66 τ.μ., η οποία περιλαμβάνει το διατηρητέο διοικητήριο και τα υφιστάμενα κτίσματα της συγκεκριμένης ζώνης. Σύμφωνα με τη σχετική σύμβαση, το δικαίωμα παραχωρήθηκε για χρονικό διάστημα τριάντα πέντε (35) ετών, με δυνατότητα παράτασης έως πενήντα (50) έτη συνολικά. Ως αντάλλαγμα ορίστηκε ετήσιο εδαφονόμιο ύψους 59.000 ευρώ, ενώ προβλέφθηκε περίοδος χάριτος έως το 2027, προκειμένου να υλοποιηθούν οι απαιτούμενες εργασίες αποκατάστασης και αξιοποίησης του χώρου.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στη διατήρηση και ανάδειξη του ιστορικού χαρακτήρα του πρώην στρατοπέδου. Η Περιφέρεια Ηπείρου ανέλαβε την υποχρέωση συντήρησης, προστασίας και ανάδειξης του διατηρητέου διοικητηρίου, ενώ παράλληλα προβλέφθηκε η δυνατότητα αποκατάστασης ή, όπου αυτό δεν είναι τεχνικά εφικτό, αντικατάστασης των ερειπωμένων βοηθητικών κτισμάτων.

Η παραχώρηση δεν αποσκοπούσε μόνο στη διατήρηση του ιστορικού κτιριακού αποθέματος του πρώην στρατοπέδου, αλλά και στη συνολική επανένταξη της έκτασης στον αστικό και κοινωνικό ιστό της Άρτας. Σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης, η περιοχή προορίζεται να φιλοξενήσει το νέο διοικητικό κέντρο της Περιφερειακής Ενότητας Άρτας, καθώς και υπηρεσίες της Περιφέρειας Ηπείρου και άλλων δημόσιων φορέων. Παράλληλα, προβλέπεται η αξιοποίηση του χώρου για πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες, με τη δημιουργία εκθεσιακών χώρων, μουσείων, χώρων πολιτιστικών εκδηλώσεων και υποδομών εξυπηρέτησης των πολιτών.

Η νέα χρήση του χώρου σηματοδοτεί μια ουσιαστική μεταβολή στον ιστορικό του ρόλο. Η έκταση που από τη δεκαετία του 1930 χρησιμοποιήθηκε ως πεδίο ασκήσεων, πεδίο βολής και στρατιωτική εγκατάσταση μετατρέπεται πλέον σε χώρο δημόσιας διοίκησης, πολιτισμού και κοινωνικής εξυπηρέτησης. Με τον τρόπο αυτό, το πρώην στρατόπεδο Παπακώστα αποκτά έναν νέο ρόλο, προσαρμοσμένο στις ανάγκες της σύγχρονης πόλης, χωρίς να αποκόπτεται από το ιστορικό του παρελθόν.

Κεντρική θέση στη νέα αυτή πορεία κατέχει το παλαιό διοικητήριο του στρατοπέδου, το οποίο αποτελεί σήμερα το σημαντικότερο σωζόμενο στοιχείο της αρχικής εγκατάστασης. Ως διατηρητέο μνημείο λειτουργεί ως υλικός φορέας της ιστορικής μνήμης του χώρου και ως συνδεδετικός κρίκος ανάμεσα στη στρατιωτική ιστορία του στρατοπέδου και στη νέα περίοδο αξιοποίησής του.

Επίλογος

Η ιστορία του Στρατοπέδου Παπακώστα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της διαχρονικής μεταβολής των χρήσεων γης και των λειτουργιών ενός δημόσιου χώρου στην περιφέρεια της Ελλάδας. Η έρευνα των αρχαιικών πηγών κατέδειξε ότι η περιοχή των Διοδίων δεν συνδέθηκε εξ αρχής με στρατιωτικές δραστηριότητες. Αντίθετα, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα αποτελούσε χώρο αγροτικής και κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης, όπου δημόσιες εκτάσεις και μοναστηριακές ιδιοκτησίες συνυπήρχαν με χρήσεις που εξυπηρετούσαν την οικονομική ζωή της Άρτας.

Εικ.34. Το κυρίως κτίριο του Στρατοπέδου Παπακώστα σε μεταγενέστερη περίοδο, με εμφανή πλέον τα σημάδια της εγκατάλειψης και της φθοράς του χρόνου. Παρά τον χαρακτηρισμό του ως διατηρητέου μνημείου, δεν έχουν ληφθεί ουσιαστικά μέτρα προστασίας και αποκατάστασης, με αποτέλεσμα σήμερα να βρίσκεται σε ακόμη δυσμενέστερη κατάσταση.

Πηγή: Αρχείο Διατηρητέων Μνημείων της Άρτας, Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Ηπείρου, Βορείου Ιονίου και Δυτικής Μακεδονίας, Ιωάννινα.

Τα αρχαιικά τεκμήρια ανέδειξαν επίσης τον ιδιαίτερο ρόλο της περιοχής ως σημείου ελέγχου και εισόδου προς την πόλη, στοιχείο που αποτυπώνεται τόσο στο τοπωνύμιο «Διόδια» όσο και στην ύπαρξη εγκαταστάσεων που συνδέονταν με κρατικές λειτουργίες. Η παραχώρηση της έκτασης στο 40ό Τάγμα Ευζώνων το 1930 σηματοδότησε μια νέα ιστορική φάση, κατά την οποία ο χώρος εντάχθηκε οριστικά στη στρατιωτική γεωγραφία της Άρτας. Ωστόσο, η παρουσία της Αποθήκης

Επιστρατεύσεως, του φυλακίου και άλλων εγκαταστάσεων υποδηλώνει ότι η στρατιωτική αξιοποίηση της περιοχής είχε αρχίσει να διαμορφώνεται ήδη πριν από την επίσημη παραχώρηση.

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα το στρατόπεδο συνδέθηκε με σημαντικές στιγμές της τοπικής και εθνικής ιστορίας. Υπήρξε χώρος εκπαίδευσης, συγκέντρωσης και οργάνωσης στρατιωτικών δυνάμεων, ενώ το όνομά του ταυτίστηκε με τη μνήμη του λοχαγού Χρήστου Παπακώστα και τη συμβολή των Αρτινών στους αγώνες του Έθνους. Παράλληλα, αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινής ζωής της πόλης, επηρεάζοντας την πολεοδομική εξέλιξη και τη συλλογική μνήμη των κατοίκων.

Η σταδιακή εγκατάλειψη των στρατιωτικών λειτουργιών και η απομάκρυνση των περισσότερων εγκαταστάσεων κατά τις τελευταίες δεκαετίες δεν διέκοψαν τη σχέση του χώρου με την πόλη. Αντίθετα, η διατήρηση του ιστορικού διοικητηρίου και η παραχώρηση μέρους του πρώην στρατοπέδου στην Περιφέρεια Ηπείρου δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια νέα περίοδο στη ζωή του χώρου, προσανατολισμένη πλέον στις ανάγκες της δημόσιας διοίκησης, του πολιτισμού και της κοινωνίας.

Η ιστορική διαδρομή της περιοχής των Διοδίων αποδεικνύει ότι οι χώροι δεν διατηρούν αμετάβλητη ταυτότητα μέσα στον χρόνο. Αντίθετα, μετασχηματίζονται διαρκώς, ακολουθώντας τις ανάγκες και τις προτεραιότητες κάθε εποχής. Από τα λειβάδια και τις μοναστηριακές γαίες των αρχών του 20ού αιώνα, στο πεδίο ασκήσεων και βολής του Μεσοπολέμου, στο στρατόπεδο που σφράγισε τη στρατιωτική ιστορία της Άρτας και τελικά στον σύγχρονο χώρο διοικητικών και πολιτιστικών λειτουργιών, η περιοχή διατήρησε αδιάλειπτα τον δημόσιο χαρακτήρα της, υπηρετώντας κάθε φορά διαφορετικές ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.

Ευχή και ελπίδα όλων αποτελεί η ολοκλήρωση των έργων αποκατάστασης και αξιοποίησης του πρώην στρατοπέδου στο προσεχές μέλλον, ώστε το ιστορικό διοικητήριο και ο περιβάλλων χώρος να αποκτήσουν ξανά ενεργό ρόλο στη ζωή της πόλης. Η επιτυχής υλοποίηση των νέων χρήσεων δεν θα συμβάλει μόνο στη διάσωση ενός σημαντικού μνημείου της νεότερης ιστορίας της Άρτας, αλλά και στη μετατροπή ενός τόπου με βαθιές ιστορικές ρίζες σε ζωντανό κύτταρο διοικητικής, πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριότητας για τις επόμενες γενιές.

Αρχειακές Πηγές και Τεκμήρια

Αρχειακές Πηγές

Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Κεντρική Υπηρεσία, φάκελοι Υπουργείου Γεωργίας και Υπουργείου Στρατιωτικών.

Γενικό Επιτελείο Στρατού (Γ.Ε.Σ.), Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού και αρχειακό υλικό σχετικό με το Στρατόπεδο Παπακώστα.

Περιφέρεια Ηπείρου – Περιφερειακή Ενότητα Άρτας, υπηρεσιακή αλληλογραφία, τεχνικές εκθέσεις, σχέδια και έγγραφα σχετικά με την παραχώρηση και αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου Παπακώστα.

Οικογενειακό Αρχείο Παπακώστα.

Αρχείο Διατηρητέων Μνημείων της Άρτας, Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Ηπείρου, Βορείου Ιονίου και Δυτικής Μακεδονίας.

Νομοθετικές και Διοικητικές Πηγές

Εφημερίς της Κυβερνήσεως (Φ.Ε.Κ.).

Αποφάσεις Υπουργείου Πολιτισμού σχετικά με τον χαρακτηρισμό του διοικητηρίου ως διατηρητέου μνημείου.

Αποφάσεις του Ταμείου Εθνικής Άμυνας (Τ.Ε.Θ.Α.) και της Περιφέρειας Ηπείρου για την παραχώρηση και αξιοποίηση του πρώην στρατοπέδου Παπακώστα.

Προφορικές Μαρτυρίες

Ευτυχία Παπακώστα, προφορική μαρτυρία.

Βασίλειος Γκανιάτσας, προφορική μαρτυρία

Μαρτυρίες κατοίκων της Άρτας που αξιοποιήθηκαν κατά την έρευνα.

Ψηφιακές Πηγές

Πρόγραμμα «Διαύγεια».

Εθνικό Τυπογραφείο – Ψηφιακό Αρχείο Φ.Ε.Κ.

Ψηφιακές βάσεις δεδομένων των Γενικών Αρχείων του Κράτους.

Copyright

© Αναστασία

Η εργασία είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση επί χρημάτων και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή

περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, σύμφωνα με τον Ν.2387/1920 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

ΑΡΤΑ 12.06.2026